

Influența greacă reflectată în Dicționarul limbii române al Academiei

Carmen-Gabriela Pamfil, Mioara Dragomir
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași

On a présenté la manière dont sont traités les emprunts lexicaux grecs dans le *Dictionnaire de la langue roumaine* de l'Académie, l'ancienne série (DA), et la nouvelle série (DLR).

On a analysé les solutions étymologiques données dans ce dictionnaire aux mots d'origine grecque, à côté d'autres informations concernant les mots analysés: les premières occurrences, les formes flexionnelles, les variantes lexicales, la fréquence des occurrences, etc. qui, corroborées, conduisent à l'identification des catégories lexicales empruntées au grec dans la langue roumaine, au cours des siècles. C'est ainsi qu'on a obtenu une synthèse dans laquelle se reflètent les trois hypostases de l'influence grecque: le grec ancien, le grec byzantin, le grec moderne.

Ce texte s'adresse surtout aux lexicographes (les auteurs de la nouvelle édition du Dictionnaire de l'Académie, en cours d'élaboration) qui peuvent sélectionner de la multitude des situations présentées les solutions adéquates pour résoudre les problèmes concernant l'influence grecque sur la langue roumaine. En outre, le matériel exposé offre également la possibilité d'un traitement plus unitaire du lexique roumain d'origine grecque dans le nouveau Dictionnaire de l'Académie.

I.1. În literatura română de specialitate¹, împrumuturile lexicale grecești sînt tratate, de regulă, în strînsă legătură cu împrumuturile istorice în care au avut loc contacte lingvistice directe între vorbitorii greci și români, mai intens în anumite perioade, mai redus în altele, atît la nordul, cît și la sudul Dunării². Consecința

¹ Vezi bibliografia esențială în articolul lui Vasile Arvinte, *Influența greacă asupra limbii române (pe baza ALR). Împrumuturi directe din greaca bizantină*, în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza»”, Iași, XII, (1966), fasc. 1, p. 1-27, republicat în vol. *Studii de istorie a limbii române*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006, p. 96-117 (trimiterile sînt la acesta din urmă); Maria Iliescu, *Die Vielfältigkeit des „Adstrats”. Versuch einer Klassifizierung am Beispiel de extern Geschichte der rumänischen Sprache*, în vol. *Miscellanea romanica*, Editura Clusium & Scriptor, Cluj-Napoca, 2008, p. 469-486.

² Bilingvismul macedoromânilor, în Tesalia, Epir etc., a făcut ca influența greacă să se manifeste nu numai în lexic, ci și în sistemul fonetic și gramatical al dialectului aromân. De-a lungul vremii, la nordul Dunării nu a existat un bilingvism român-grec la nivelul graiurilor populare (vezi Arvinte 2006: 97), dar o puternică influență lexicală a limbii

imediată a acestui fapt constă în stratificarea influenței grecești în mai multe etape istorice, în funcție de acest criteriu. De aceea, elementele vechi grecești, aparținând unui prim strat, sînt excluse din discuție, din moment ce acestea au pătruns în latina balcanică de la baza românei, în antichitatea tîrzie. Cel de-al doilea strat, datînd din epoca bizantină, numită și medio-greacă (secolele al IV-lea – al XV-lea), a dat românei – după unii specialiști (Mihăescu 1966: 350, Arvinte 2006: 104, Ivănescu 1980: 423-430) – pe calea contactului direct, o serie de termeni pătrunși și în graiuri, precum: *cort*, *flamură*, *mătase*, *mintă*, *omidă*, *prisos*, *stol*, *traistă*, *urgie* etc. Arvinte (2006: 101) susține ideea că „numeroase cuvinte referitoare la viața feudală, religioasă, culturală etc. sînt în română, în ultimă analiză, de origine greacă [bizantină], dar, prin forma și, adesea, prin sensul lor, ele vădesc o filieră slavă sudică”. Rosetti, Cazacu, Onu (1971: 426) acordă o mai mică importanță acestei limbi. Este recunoscută numai influența indirectă, mediată de slavonă: *acatist*, *afurisit*, *ieftin*, *lipsi*, *logofăt*, *spătar*, *tipar* etc. După acești lingviști, „limba română a fost influențată de limba greacă veche [în care autorii includ și medio-greaca] în foarte mică măsură și numai în domeniul vocabularului” (*ibidem*). Cel de-al treilea strat al influenței directe grecești asupra românei, cunoscută ca limba neogreacă sau greaca modernă, s-a manifestat de pe la sfîrșitul secolului al XVI-lea, cu apogeul în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, în epoca fanariotă, mai precis între 1780 și 1830. Acum pătrund în limba română numeroase neologisme de origine greacă în Principate, așa cum peste munți, în Ardeal, Crișana și Banat, modernizarea se realiza sub influență latină și germană (vezi Ivănescu 1980: 622). Cuvintele pătrunse în română în această perioadă se refereau la viața de stat (politică, administrativă, juridică, armată), la viața socială sau individuală (ierarhie socială, familie, conversație, amuzament, starea psihică), la viața intelectuală (școală, tipografie, științe, arte), la comerț, meserii, viața religioasă etc. (vezi Rosetti, Cazacu, Onu 1971: 429-432; Ivănescu 1980: 603-611, 672). Rosetti, Cazacu, Onu (1971: 429-432) încearcă o clasificare a acestor împrumuturi în antefanariote (*agheazmă*, *agonisi*, *amvon*, *anafură*, *anatemă*, *anghel*, *cangrenă*, *chivernisi*, *dascăl*, *dropică* ‘hidropizie’, *flegmă*, *folos*, *magherniță*, *shiptru*, *spudeu* ‘savant’ etc.) și fanariote (*aerisi*, *agramat* ‘ignorant’, *alfavită* ‘abecedar’, *anaforă* ‘raport adresat domnului’, *anarhie*, *anomalie*, *anost*, *antologhion*, *apostazie* ‘lepădare de credință’, *arhondologhie* ‘carte nobiliară’, *ataxie* ‘dezordine’, *babac*, *cartofor*, *catadixi*, *catagrafie* ‘recensămînt’, *catapultă*, *clironom* ‘moștenitor’, *chindisi* ‘a broda’, *comedie*, *despotismos*, *diortosi* ‘a corecta’, *diortositor* ‘corector’, *dîspnee*, *éfor* ‘administrator’, *eterie*, *filă*, *fundă*,

neogrecești se va fi produs asupra cărturarilor, în epoca fanariotă, asupra limbii literare, așadar. Trebuie însă menționat și faptul că româna nord-dunăreană a suferit și unele prefaceri gramaticale sub influența limbii grecești, în evul mediu timpuriu: formarea condiționalului, uzul unor prepoziții și conjuncții etc.

heretisi ‘a saluta, a felicita’, *hristian* ‘creștin’, *icosar* ‘monedă’, *igrasie*, *ipochimen*, *ipostasă*, *ipsos*, *istericale*, *lehuză*, *mamoș*, *matracucă* ‘amantă’, *melos*, *mistrie*, *molimă*, *molipsitor*, *monomahie* ‘duel’, *nevricale*, *nostim*, *olograf* ‘autograf’, *oxie* ‘accent’, *palachidă* ‘concupină’, *paradosi* ‘a preda’, *planisi*, *plictisi*, *pliroforisi* ‘a informa’, *poliloghie*, *portocală*, *pronie*, *protipendadă*, *protopsalt* ‘cîntăreț’, *psalt* ‘cîntăreț’, *psaltichie*, *rigă*, *ritor*, *ritorică*, *silabisi*, *sindaxis* și *sintaxis*, *sindrofie*, *spitalion*, *stambă*, *taftalog* ‘hîrtoagă’, *taifas*, *tifos*, *tragodie*, *țață*, *vivlion* ‘carte’, *vivliotecă*). Pentru lingviștii bucureșteni, influența neogreacă a avut un caracter oficial, pe de o parte, savant pe de altă parte. În schimb, G. Ivănescu (1980: 603) consideră că temenii pătrunși de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea pînă prin 1829 în limba populară „nu pot fi separați oricînd de cei care au pătruns numai în graiul boierilor și nu se pot separa întotdeauna de cei care au fost împrumutați în perioada anterioară”.

2. În studiile pomenite nu au fost tratate însă distinct influențele limbii grecești, în diversele ei ipostaze, asupra graiurilor populare, pe de o parte, și asupra limbii române literare, pe de altă parte, chiar dacă, în principiu, s-a emis ideea necesității unei asemenea proceduri (vezi Arvinte 2006: 102). Altfel spus, nu au fost identificate elementele savante, de sorginte clasică, pătrunse numai pe cale livrescă (inițial prin Cantemir, considerat un caz special [vezi Rosetti, Cazacu, Onu 1971: 433], apoi tîrziu, în secolul al XIX-lea și al XX-lea), de cele asimilate prin contactul direct între vorbitori, în domenii, cum am văzut, foarte diferite (administrație, comerț, școală, știință etc.). Este drept că lucrările lui G. Murnu (1894) și L. Gáldi (1939) cercetează lexicul din cărți și manuscrise literare traduse din neogreacă, dar ei nu și-au propus să opereze distincția menționată mai sus.

Studierea lucrărilor teoretice referitoare la influența limbii grecești asupra românei conduce la câteva constatări:

1) influența greacă a fost importantă și s-a manifestat în mai multe etape – inegale ca pondere –, cu consecințe notabile în istoria limbii române și a poporului român;

2) cercetarea acestei influențe pune încă probleme teoretice, căci au rămas destule aspecte insuficient elucidate;

3) soluționarea etimologiilor lexicului de origine grecească în dicționarele istorice ale limbii române (mai ales în Dicționarul Academiei) și punerea în pagină, după reguli riguroase, a informației complexe legate de cuvîntul analizat (prime atestări, forme flexionare, variante lexicale etc.), au facilitat – cum vom arăta în continuare – identificarea mai judicioasă a categoriilor de cuvinte pătrunse din greacă în română de-a lungul istoriei.

II. Dicționarul, lucrare de lingvistică prin excelență aplicată, reflectă, în general, stadiul cercetărilor din multiplele domenii lingvistice (gramatică, istoria limbii, ortografie, etimologie etc.). Nu de puține ori, lucrările lexicografice de tip istoric, angajate la reanalizarea cuvintelor tratate și obligate să descopere

etimologii sau să opteze pentru soluția cea mai plauzibilă în legătură cu originea termenului cercetat, au adus contribuții remarcabile în domeniul respectiv.

Printr-o analiză parțială a volumelor din *Dicționarul limbii române* al Academiei³, în lucrarea de față am sintetizat și clasificat situațiile în care se reflectă cele trei perioade ale influenței grecești asupra limbii române, așa cum reiese din modul – mai mult sau mai puțin elaborat ca tehnică lexicografică – în care sînt prezentate în Dicționarul tezaur, seria veche (DA) și seria nouă (DLR). Clasificarea are în vedere în principal indicațiile din paragraful etimologic, dar, în același timp, valorifică orice informație din cadrul articolelor, referitoare la influența grecească. Pe de o parte, am luat în considerație indicațiile frecvente, notate între paranteze înaintea definiției, de tipul „Grecism”, „Grecism rar, întrebunțat și ieșit din uz”, „Învechit” sau prin semnul (†) din DA, care arată că termenul este ieșit din uz etc., cu privire la circulația cuvintelor, periodizare, domeniul de utilizare, registrul stilistic etc. și, pe de altă parte, comentariile mai largi asupra acestor aspecte, plasate, de asemenea, înaintea definiției.

Este cunoscut faptul că între cele două serii ale Dicționarului Academiei există diferențe notabile. În special comentariile prezente în paragraful etimologic, ample, chiar dacă nu întotdeauna riguroase, din DA, inexistente în DLR, și fac ca prezentarea etimologiilor propuse de autorii seriei vechi să pară mai nuanțată și, în tot cazul, erudită. De asemenea, seria veche a *Dicționarului limbii române* oferă diverse alte informații care adesea clarifică istoria cuvintelor pătrunse din greacă veche, mediogreacă și neogreacă, precum și statutul lor în limba română.

A. α) Astfel, în cazul cuvintelor provenite din neogreacă sau greacă modernă, al căror etimon este notat în DA prin abrevierile, de regulă, *n.-grec.* și, rar, *neo-grec.*, *n-gr.*, *neogrec.*, se disting următoarele situații:

a. În paragraful etimologic, este indicat etimonul din neogreacă, fără alte comentarii: *analoghisí* < Din n.-grec. ἀναλογίζω, idem; *colimvîtră* < Din n.-grec. κολυμβήθρα, idem; *cúpă*^{[2]4} < Din neogrec. κοῦπα, idem. Vezi și *anghinár(iu)*, *anghinără*, *anghináre*, *antárt*, *canonísí*, *categoríe*² s.v.

b. Etimonul neogrec este însoțit frecvent de traducerea în română sau în franceză și, uneori de echivalentul slav, albanez, turc etc. Termenii compuși din neogreacă sînt disociați în elementele lor componente, traduse în românește: *alifîe* < Din n.-grec. ἄλοιφῆ, ‘onguent’; *aporíe* < N.⁵ din n.-grec. ἀπορία, idem (din ἄ privativ și πόρος ‘trecere, ieșire’), literal: (stare sufletească) ‘fără ieșire’; *argát* <

³ Am reținut numai etimologiile și informațiile indicate în volumele A, B, C (realizate de Sextil Pușcariu și echipa sa) din DA și M, D (realizate la București, publicate între 1965-1968, respectiv 2006-2009), U (realizat la Cluj, publicat în 2002), L (realizat la Iași în 2008 și, parțial, la Cluj, publicat în 2008) din DLR.

⁴ În cazurile din DA în care indicele paronimelor nu este specificat, l-am notat între paranteze drepte.

⁵ Prescurtarea N. în DA = neologism.

Din n.-grec. ἀργάτης ‘ouvrier, manouvrier’, poate prin mijlocire bulgară: *argat* (sârb. *argatar*, *argatin*, alb. *argát*, rut. *arhat*, turc. *irgad*); *cochinádă* < Din n.-gr. κοκκινάδα ‘pojar’. Vezi și: *análog*, *analoghíe*, *arghirofilíe*, *argós*, *arhimandrí*, *artofór*, *córfus*, *crispión* s.v.

c. Adesea sînt precizate și sursele, românești și străine, care propun etimologia din neogreacă, folosite de lexicografii DA: *alandála* < Din n.-grec. ἀλλὰ ἀντ’ ἀλλά, ‘unul în locul altuia’. PHILIPPIDE, PRINC. 80, 146; *arhondologhíe*, *arhondologíe* < Din n.-grec. ἀρχοντολογία. HEM, TDRG. (lipsește la Vlachos și Legrand). Pentru sensul 2 [‘noblețe’], cf. *arhontologíu*; *bobóc* < Din n.-grec. μπομπούκι ‘boboc de floare’. CIHAC, II, 639; *chichión* < Din n.-grec. κικιών ‘miscellanea potio, confusio’. Cf. *balmoș*, germ. *in die Tinte geraten*. V. Bogrea, *Neamul românesc* a. 1914, Sept., DR. I, 62, A. Scriban, *Arhiva* a. 1914, p. 132. Vezi și: *alurghídă*, *andívie*, *arhontológíu*, *buzunár*, *carcandílă*, *cárchin*, *cațaón*, *cherațíță*, *chichíe* s.v.

d. După etimonul neogrec, urmat sau nu de traducere și de surse, acolo unde este cazul, se precizează forma gramaticală de la baza cuvîntului românesc: *acolisí* < Din n.-grec. ἀκολλῶ, ‘coller, s’attacher’, prin aoristul ἀκόλλησα; *anevató* < Din n.-grec. ἀναιβατός (ἐπὶ κεντήματος) idem (de la ἀνα(ι)βαίνω ‘monter’); *catadixí* < Din n.-grec. καταδέχομαι (viit. -δεχθῶ, aor. -δέχθηκα) ‘accepter, accorder, permettre’, CIHAC, II, 644; *cóndicǎ* < Din n.-gr. κῶδιξ, -ικος ‘cod’ (CIHAC, II, 651 și TDRG dau și o formă n.-gr. κώντικας); *cumbárǎ* – Ca și arom. *cumbarǎ*, din n.-grec. κουμπάρα ‘cumătrǎ’ (femininul de la κουμπάρος < lat. *compater*). Vezi și *aerisí*, *afíerosí*, *ahtiát*, -ǎ, *árhon*, *árhonda*, *bacalicá*, *catatrexí*, *ategorisí*, *catégorisí*, *catigorisí* (s.v. *catégorie*²), *caterisí*, *catortosí* s.v., *clironomí*, *clironomisí* (s.v. *clironom*).

e. Etimonul neogrecesc, aflat, eventual, în seria etimologiei multiple, urmat de traducerea în franceză sau română, adesea și de sursa care propune etimologia, este însoțit, de multe ori, de explicații suplimentare, cum ar fi precizarea etimologiei indirecte, observații de istorie a limbii, lexicologie, dialectologie etc., care contribuie la explicarea evoluției semantice a cuvîntului. Uneori sînt date și echivalentele slave: *agále* < Din n.-grec. ἀγάλια, adeseori ἀγάλι, ἀγάλια, intrat în epoca fanarioșilor și devenit atât de popular, încât spiritul limbii române îl desparte în prep. *a* + *gale*, după analogia lui *a-lene*, *a-nevoie* etc.; *barbún* < Din n.-grec. μπαμποῦνι (sârb. *barbún*), iar acesta din veneț. *barbún*. TDRG; *cler* – Cuvânt literar pătruns în limba veche din slavona bisericească (*cliros* < *kliros* < grec. κληρος), apoi din limba neogrecescă (*clir* < κληρος, cf. sârb. *klir*, rus. *klir*). De pe la începutul sec. al XIX-lea începe să fie înlocuit prin forma actuală, *cler*, care e forma latină (*clerus*) a cuvîntului grecesc, pătrunsă la noi, probabil mai târziu în Transilvania, prin catolicii germani (*Klerus*); *curmálǎ* < Din n.-gr. κουρμός și din turc. *hurma* am avut mai întâi *curma* (*hurmá*), cu plur. *curmale*

(*hurmale*), de la care s-a format noul singular *curmală* (*hurmală*). Vezi și *afión*, *alfavíta*, *amirá*, *ánost*, *-ă*, *armádă*, *armáde*, *aschitác*, *babácă*, *băbácă*, *berbánt*, *caís*, *canavăță*, *cățúie*, *cântár*, *chilér*, *chinogrecésc*, *cimitír*, *clistír*, *coálă*, *corníză*, *culiόν*, *curamá* s.v.

f. Termenul neogrec este dat ca echivalent pe lângă alte etimoane, de obicei din turcă, alături de cuvinte din limbi slave și, acolo unde este cazul, și din albaneză: *báme* – Obiectul și cuvântul necunoscut în Ardeal < Din turc. *bamia*, idem (neo-grec. μπάμια, bulg., sârb. *bamja*, alb. *bamje*); *băcán*^[2] < Din turc. *bakam*, idem (bulg., sârb. *bakam*, n.-grec. μπακόμι), asimilat cuvintelor în *-an*.

g. Se precizează perioada de pătrundere a cuvântului în limba română, uneori și informații referitoare la utilizarea lui în rîndul claselor sociale și la circulația la nivelul limbii literare sau populare, printr-un comentariu succint sau mai amplu, plasat în paragraful etimologic sau înaintea definiției: *arhistratég*, *arhistratíg* (†), sensul 1 (Astăzi rar), sensul 2 (Pe la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui următor) < Din grec. ἄρχιστράτηγος ‘exercitus imperator’. Cuvântul a intrat în trei epoci diferite în limba română: 1. În limba veche, prin scrierile bisericești, din limba medio-greacă (sau din cea paleoslavă: *arhistratigŭ*), cu sensul fig. de ‘mai marele cetelor îngerești’, ca epitet pentru ‘arhanghel’, întrebuințat în teologia greco-slavă. 2. În epoca fanarioșilor, din limba neogrecescă, cu sensul propriu ‘general comandant al unei armate’. 3. Ca neologism, în timpurile recente, sub forma *arhistratég*, după fran.; *babácă*, *băbácă* – (Termen familiar, din epoca fanariotă, întrebuințat mai ales în Mold., unde, prin servitori, el a pătruns și în limba poporului, care-l întrebuințează însă numai când imită graiul boierilor. În limba literară aproape învechit și necunoscut peste munți) < Din n.-grec. μπαμπάκος (și acesta din turc. *babà*), idem; *catadixí* – (Cuvânt din epoca fanariotă, întrebuințat mai numai în clasa cultă din vechiul Regat, aproape ieșit din uz. Întrebuințat aproape numai după negațiune) < Din n.-grec. καταδέχομαι (viit. –δεχθῶ, aor. –δέχθηκα) ‘accepter, accorder, permettre’, CIHAC, II, 644. Vezi și *adiáfor*, *afīerosí*, *agále*, *amanét*, *analoghíe*, *anerisí*, *anticrésză*, *aporíe*, *árhon*, *árhonda*, *arhondologíe*, *arhondologhíe*, *armádă*, *armádie*, *bacalicá*, *cuneálă*, *curdisí* s.v.

h. Sînt notate, de obicei în paranteze, înaintea definiției sau în paragraful etimologic, o serie de informații referitoare la statutul cuvântului provenit dintr-un termen neogrec în limba română – unic etimon sau în etimologie multiplă, etimon indirect sau intermediar –, circulația pe teritoriul românesc, periodizarea, registrul stilistic de folosire în limba română, frecvența utilizării etc.: *apelpisíe* (Cuvânt aproape nemaiîntrebuințat astăzi și care n-a fost niciodată popular) < Din n.-grec. ἀπελπισία, ‘désespoir’; *băcán*^[1] – (În Munt. și în părțile mărginașe ale Transilv. cuvântul a devenit literar) < Din turc. *bakkâl*, ‘épicier, marchand de légumes frais ou secs, de riz ou de beurre; il vend aussi certains plats tout préparés; (quelquefois) droguiste’ (Barbier de Meynard); poate, prin mijlocire

neo-grecescă: μπακάλης, idem. Forma primitivă: *bacal*, păstrată în Mold., s-a schimbat, în Muntenia, în *băcan*, sub influența lui ‘lipsan’; *báme* – Obiectul și cuvântul necunoscut în Ardeal < Din turc. *bamia*, idem (neo-grec. μπάμια, bulg., sârb. *bamnja*, alb. *bamje*); *catastif* (Aproape ieșit din uz și înlocuit prin) Registru... < Din n.-grec. κατάστιχον, idem. ЦИНАС, II, 645. Vezi și *alfavíta*, *anápoda*, *aplá*, *ategorisí*, *catagurisí* (†), *catigorisí* (s.v. *catégorie*²), *cămil*, *chefál*, *chérδος*, *cimitír*, *clironóm*, *cocál*, *comíd*, *cordeá*, *cripsión*, *crivát*, *cúrsă* s.v.

i. În paranteză, înaintea definiției, este notat domeniul în care a fost preluat termenul neogrec în limba română, însoțit de informațiile despre circulație și periodizare. Se poate, astfel, observa că influența neogrecă a pătruns în domenii foarte variate: *alíc*, sensul 1 (Zool.), sensul 2 (Vânăț.) < Din n.-grec. χαλίκι, ‘caillou, petite pierre’; *anerisí* (†) (Jur.) – Cuvânt din epoca fanariotă < Din n.-grec. ἀναίρω (aor. ἀναίρησα) ‘anéantir, détruire’; *arhimandrit* (Bis.) – (În biserica ortodoxă) < Din paleosl. *arhimandrit*, n.-grec. ἀρχιμανδρίτης, idem (din ἀρχι- și μόνδρα ‘loc închis, mănăstire’); *clistír* (Med.) – N. din n.-gr. κλυστήρ și (în Transilv.) din germ. Klystir, idem. Vezi și *acrid*, *argăsí*, *bacalica*, *chefál*, *chinogrecesc*, *cochinádă*, *conopidă*, *covértă* s.v.

j. Proveniența neogrecă este indicată și pentru varianta unui cuvânt (sau considerată astfel după norma din DA), ori pentru un anumit sens al unui cuvânt căruia i se atribuie o altă etimologie: *arvună* – Cuvânt intrat în limba românilor de pretutindeni prin scrierile bisericesti. Din grec. ἀρραβών ‘arvună’ (ἀραβών, MURNU, GR. 7. Trecut și la latini: *arr(h)abo*, *arrha*, de unde fran. *arrhes*). În sensul 2 (pe care-l are și arom. *arvonă*), influențat de n.-grec. ἀρραβών, ἀρραβῶνας, care, pe lângă ‘arvună’, însemnează și ‘logodnă’; *ascét*, -ă – N. după fran. (= grec. ἀσκητής ‘deprins, exercitat’ [cu o viață de schimnicie], de la ἀσκέω ‘a se exercita în..., a-și întări trupul prin exerciții’). [† Și: *aschít*: de-a dreptul din n.-grec.], cu atestare din DOSOFTEI, V. S.; *contráct* – N. după fr. (< lat. *contractus*, -us, idem). [Și: (din n.-grec. κοντράτο): *condrát* s.a.]; *costá* – N. din ital. *costare* s. din germ. *kosten*, idem. [Și: (ieșit din uz; < n.-grec. κοστίζω): *costisí* vb. IV^a].

k. Pentru variantele cuvintelor provenite din neogrecă este indicată ca atare forma cea mai apropiată de etimon și, în cazul cuvintelor cu altă etimologie, este specificată influența pronunției neogrecesci în variantele lor lexicale: *antarctic* – N. din fran. (= lat. *antarcticus*, din grec. ἀνταρκτικός.) La Cantemir din lat. [La CANTEMIR, IST. 308, cu pronunțare n.-grec. și: *andártic*.]; *artofór* < Din n.-grec. ἀρτοφόριον ‘ciboire’ (propriu-zis ‘care poartă artosul’). Cu formă de-a dreptul grecescă, și: *artofórion*; *centáur*, sensul 1 (În mitologia veche), sensul 2 (Astron.) – N. din lat. *centaurus* (gr. κένταυρος), idem. [Și: *chentávru*: ILIODOR, ap. GCR II < gr. [probabil neogrec] κένταυρος]; *céntru* – N. din lat. *centrum* (< grec. κέντρον, propriu ‘punct’. Și: (< grec. κέντρον) *chéntru* † s.a., (cu rostire neogrecescă) *chéndru* † s.a.

l. Termenul neogrec este indicat ca etimon indirect, însoțit de traducere, uneori de forma care a stat la baza cuvântului din limba română și de comentarii: *avlie* < Din turc. (*h*)*awly* ‘pourtour d’une maison, cour’ (< n.-grec. ἀυλή ‘curte’), poate prin mijlocire sârbească: (*h*)*avlija*, idem; *chirdosí* < Din bulg. *kerdosvam* ‘priesc, câștig’ (< n.-grec. κερδίζω ‘câștig’, deci înrudit cu *cherdos*), cu o schimbare de sens la baza căreia pare a sta ideea de ‘a profita de pe urma cuiva, a exploata pe cineva’. Se poate însă ca evoluția semantică a cuvântului românesc să fi fost determinată și printr-o apropiere etimologică de *pierde*, rostit în multe regiuni *cherde*; *cocál* < Din bulg. *kókal* (< n.-grec. κόκκαλον, plur. κόκκαλα), idem; *colivíe* < Din paleosl. *kulivija* (*kluviija*), iar acesta din n.-grec. κουλβί, κλουβί (κλουβίον), idem.

m. Cuvântul neogrec este indicat, în mod cert sau posibilă alternativă, ca intermediar sau filieră a unui alt cuvânt străin de la baza termenului românesc: *amanét* < Din turc. *amanet*, idem, probabil prin mijlocire n.-grec. (ἀμανέτι), în epoca fanariotă; *bărbier* – Neologism intrat de timpuriu în limbă, prin filiațiune neo-grecescă (μπαρμπέρις, idem), din ital. *barbiere*, idem; *caná* – Cuvântul italianesc *canella* ne-a venit prin mijlocire n.-greacă κανέλλα s. bulgărească *kanéla*, idem; *carénă* – N. din ital. *carena*, idem. (La popor intrat prin mijlocire neo-grecescă: καρῆνα, idem); *călăúz* < Din turc. *kylavuz*, idem (poate prin mijlocire n.-grec.) καλαούζις s. bulg. *kalaúz*; în Ban., prin sârb. *kaláuz* s. ung. *kalauz*). Vezi și *bácán*, *cáperă*, *călțún*, *coféturi*, *cordeá*, *covértă* s.v.

β) În seria nouă a Dicționarului Academiei (DLR), informația din paragraful etimologic a fost concentrată la maximum, ca și comentariile referitoare la periodizarea și circulația cuvântului. Etimonul din neogreacă este semnalat prin abrevierea *ngr.* Analiza cuvintelor pentru care este propusă etimologie exclusiv din neogreacă și prezentarea acestora conform normelor de redactare lexicografică din DLR, relevă următoarele situații:

a. Este indicat etimonul neogrec, fără alte explicații: *dánă*¹ < Din ngr. δάνα; *decár*² < Din ngr. δεκάρι; *doxastár* < Din ngr. δοξαστάριον; *lavriót* < Din ngr. λαυριώτης; *lămáie* < Din ngr. λεμόνι; *licurín* < Din ngr. λυκορρίνι; *míníe*² < Din ngr. μνία; *metahirisí* < Din ngr. μεταχειρίζομαι; *mosc*² < Din ngr. μόσχος.

b. Periodizarea, circulația, domeniul cuvântului, precum și referirile la registrul stilistic, sînt marcate succint, numai prin indicațiile „rar”, „învechit”, „regional”, „familiar” etc., plasate înaintea definițiilor, fără alte observații sau comentarii de ordin lingvistic asupra istoriei cuvântului respectiv: *dârmón* (Învechit și popular) < Din ngr. δερμόνι; *defteriu* (Învechit; în limbajul bisericesc) < Din ngr. δευτερεύων; *diachíl* (Ieșit din uz) < Din ngr. διάχυλον; *discoliós*, -oásă (În dicționarele din trecut; despre persoane) < Din ngr. δύσκολος; *léucă*² (Med.; învechit, rar) < Din ngr. λεύκη; *mádă* (Regional) < Din ngr. ἀμάδα; *mágnis*

(Grecism învechit, în sintagma *piatră magnis*) < Din ngr. μάγνις [λίθος]; *mustopită* (Grecism) < Din ngr. μουστόπηττα; *uranisc* (Învechit) < Din ngr. οὐρανίσκος. Vezi și *difizism, dóxă, lahtără, lóghios* s.v. etc.

c. Sînt precizate formele gramaticale neogrecești care stau la baza cuvintelor din română, respectiv aoristul și viitorul de la verbe și, rar, pluralul la substantive, uneori indicații de ordin lexical: *dichisí* < Din ngr. διοίκησα (aor. al lui διοικέω); *dogmatisí* < Din ngr. δογματίσα (aor. lui δογματίζω); *lipsí*² < Din ngr. λείψω (viit. lui λείπω); *litrosí* < Din ngr. ἐλύτρωσα (aoristul lui λυτρόνω); *meremetisí* < Din ngr. ἐμερεμέτισα (aor. lui μερεμετίζω); *mitocosí* < Din ngr. μετώκησα (aor. lui μετοικέω); *mútră* < Din ngr. μοῦτρα (pl. lui μοῦτρον); *muṭunáche* < Din ngr. *μουτζουνάκι (diminutiv al lui μούτζουνον ‘figură, față’); *ursí* < Din ngr. ὀρίσω (viit. lui ὀρίζω); *urgisí* < Din ngr. ὀργίζω (după *urgie*¹).

d. Etimonul neogrec este tradus în română, pentru a se indica sensul original al cuvîntului românesc: *linău* < Din ngr. λίνον ‘în’; *logorosí* < Cf. ngr. λογαριάζω ‘a socoti, a calcula’; *mangáne* < Cf. ngr. μάγγανον ‘unealtă, ustensilă’; *mîniác* < Din ngr. μανιαχός ‘nebun’; *mésa* < Din ngr. μέσα ‘înăuntru’; *miléa* < Din ngr. μηλία [sic! μηλιά] ‘măr’; *misádă* < Din ngr. μισάδι ‘jumătate’; *mischú, -ie* < Din ngr. διμισκί ‘de Damasc’ (prin falsă analiză).

e. În cazul variantelor, se precizează termenul neogrec în forma din care a putut proveni varianta respectivă a cuvîntului românesc: *mirác*¹ < Din ngr. μειράκιον. – *Mirax* < ngr. μεῖραξ; *murdarisí* < *Murdar* + suf. *-isi*. – Pentru *murdaripsi*, cf. ngr. μουρδαρεύσω (aor. al lui μουρδαρεύω).

În DLR, etimonul neogrecesc apare, de multe ori, și în seria etimologiei multiple. Se remarcă, și în acest caz, situațiile în care se reflectă influența neogreacă asupra limbii române, notate la fel de simplificat ca și în cazul în care cuvîntul din neogreacă este unicul etimon. Adesea sînt indicate, în același mod, circulația, periodizarea, domeniul etc.:

a. Este indicat etimonul neogrec, alături de celelalte din care a provenit cuvîntul în limba română, fără alte observații: *democrație* < Din ngr. δημοκρατία, fr. *démocratie*, it. *democrazia*; *dinastie* < Din ngr. δυναστεία, fr. *dynastie*, it. *dinastia*; *lămpă* < Din ngr. λάμπα, germ. *Lampe*, fr. *lampe*, rus. лампа. Cf. lat. *lampa*; *lexicón* < Din ngr. λεξικόν, germ. *Lexikon*, fr. *lexicon*, lat. *lexicon*; *litánie* (Mai ales la pl.) < Din ngr. λιτανεία, slavon. ЛИТАНІА. – Pentru sensul (3), cf. și fr. *litanies*; *mapamónđ* (Astăzi rar) < Din ngr. μαππαμόνδο, it. *mappamondo*, fr. *mappemonde*. Cf. lat. *mappa mundi*; *meremét* (Învechit și regional) < Din tc. *meremet*, *meramet*, ngr. μερεμέτι; *monarhie* < Din ngr. μοναρχία, lat. *monarchia*, germ. *Monarchie*, fr. *monarchie*; *mur*² – sensul 1 (Învechit și regional), sensul 2 (Regional și în sintagmele *mur negru* GRECESCU, FL. 212, *mura ursului* PĂCALĂ, M. R. 21, *rug de mure*) < Lat. *morus*. Cf. ngr.

μορέα⁶. Vezi și *dactíl*, *dáscăl*, *demiúrg*, *deságă*, *dialéct*, *dispnée*, *ducă*², *laconísm*, *léghe*, *licheá*, *líră*¹, *livádă*, *márcă*², *martíriu*, *mítră*¹, *mitropolíe*², *muzéu* s.v.

b. Este indicată forma gramaticală a termenului neogrec din care a provenit cuvântul în limba română, alături de celelalte etimologii: *lampádă* – sensul 1 (Învechit, rar) < Din lat. *lampada*, ngr. λάμπα, -αδες; *mărár* – Cf. ngr. μαράθριον (diminutiv al lui μάραθρον), alb. *mëraj*; *măre*¹ (Popular) – Cf. ngr. μωρέ (voc. lui μωρός) ‘prost, nebun’, bg. мопе.

c. Etimonul neogrecesc este tradus în românește, pentru a se preciza sensul original din care s-a putut dezvolta semantica termenului românesc, influențat și de cuvântul din celelalte limbi din care a fost împrumutat: *dádă*¹ – sensul 1 (Învechit și regional; adesea însoțit de numele persoanei la care se referă), sensul 2 (Regional), sensurile 3, 4 (Regional; în forma *dodă*), sensul 5 (Învechit și regional; în forma *dodă*; în sintagma *Dodă nică cu furnică* < Din tc. *dada*. Cf. sb. *d a d a*, ngr. νταντά ‘bonă’; *daravelă* – sensul 1 (Învechit; astăzi familiar; adesea construit cu verbe ca ‘a avea’, ‘a face’, sensul 2 (Familiar), sensul 3 (Popular; eufemistic; în forma *daravelă*), sensul 4 (Bot.; regional; în sintagma *Daravela popii* < Din tc. *dalavera* (= *dalavere*) ‘înșelăciune; tertip; intrigă, pozna’, ngr. νταραβέρι (νταλαβέρι) ‘schimb de mărfuri; legătură de afaceri’. – *Dareavere* < it. *dare-avere*; *măre*¹ (Popular) – Cf. ngr. μωρέ (voc. lui μωρός) ‘prost, nebun’, bg. мопе; *urșinic* (Învechit) – Cf. it. *oloserico*, ngr. όλοσηρικός ‘în întregime de mătase’.

d. În afara indicațiilor schematice de periodizare ori de circulație a cuvântului, plasate înaintea definiției, rareori sînt notate, succint, în paragraful etimologic, observații privind statutul cuvintelor împrumutate din neogrecă în perioada veche a românei literare și care, în evoluția limbii române, au avut etimologie multiplă: *dialóg* < Din lat. *dialogus*, fr. *dialogue*. – La scriitorii vechi, din ngr. διάλογος; *melísă* < Din lat. *melissa*, fr. *mélisse*. – La scriitorii mai vechi, din ngr. μέλισσα; *mim* < Din fr. *mime*. – La Dosoftei, din ngr. μῖμος.

e. Etimonul neogrec este indicat pentru varianta unui cuvânt împrumutat din una sau din mai multe limbi, inclusiv din neogrecă: *dógmă* < Din lat. *dogma*, gr. δόγμα. – *Dogmată* < ngr. δόγματα (pl. lui δόγμα); *legát*³ < Din lat. *legatum*, -i. – *Legáton*, *ligatión* < ngr. λεγάτον (CIORĂNESCU, D. ET. 4 769); *licéu* < Din lat. *lyceum*, germ. *Lyzeum*, fr. *lycée*. – *Lichéu* < ngr. λύκειον; *mecánic* < Din (I) lat. *mechanica*, it. *meccanica*, germ. *Mechanika*, fr. *mécanique*, (II) lat. *mechanicus*, germ. *Mechaniker*, (III) lat. *mechanicus*, it. *meccanico*, fr. *mécanique*. – Pentru variantele cu -h-, cf. ngr. μηχανική, μηχανικός, rus. механика, механик; *membránă* < Din lat. *membrana*, it. *membrana*, fr. *membrane*. – *Memvránă* < ngr. μεμβράνα; *monopól* < Din germ. *Monopol*, fr. *monopole*. – *Monopólie* < ngr.

⁶ Ar fi trebuit să fie indicat ngr. μουριά, pentru că μορέα s-ar părea că este forma antică; vezi GHIOVANIS, s.v. μουριά și μορέα.

μονοπόλιον; *urétră* < Din lat. *urethra*, fr. *urètre*. – *Urítră* < ngr. οὐρήθρα. Vezi și *díplomă*, *distíh*¹, *dramaturgíe*, *decastíl*, *maloteá*, *melancólic* s.v.

B. α) O primă constatare la care conduce analiza cuvintelor prezentate în DA ca provenind din *mediogreacă* sau *greaca bizantină*, este aceea că influența limbii grecești din această perioadă în limba română este mult mai redusă în comparație cu influența neogreacă și față de cea (directă și, mai cu seamă, indirectă) din greaca veche. Statutul cuvintelor împrumutate din *mediogreacă* și domeniile în care au pătruns este precizat în indicațiile aflate între parantezele de dinaintea definiției. Astfel, se observă că, în mare parte, cuvintele împrumutate din *mediogreacă* de-a lungul timpului au dăinuit pînă astăzi în limba română. Doar cîteva au sensuri ieșite din uz, notate (†), și cu însemnările „rar” sau „vechi”. În ceea ce privește sfera semantică în care se constată că cei mai mulți termeni sînt folosiți mai ales în domeniul religios, iar în cîteva cazuri au fost înregistrați în *plutărit*, *zidărie*, *morărit*, *numismatică* sau *istorie*.

În prezentarea cuvintelor din această categorie, al căror etimon este notat în DA prin diferite abrevieri, de obicei *m.-grec.*, dar și *m. grec.*, *m.-gr.*, *medio-gr.*, *mediogrec.*, *medio-grec.*, *grec.-bizant.*, se disting o serie de situații în care se reflectă și rezultatele cercetărilor din lucrările de specialitate asupra influenței bizantine în limba română, formulate lexicografic și explicitate după tipicul din seria veche a Dicționarului Academiei:

a. Rareori este notat etimonul *mediogrec* ca etimon unic sau ca alternativă, fără alte observații: *cómes* (†) – N. din lat. *comes*, *-itis* s. *medio-grec.* κόμης, -ητος; *curopalát* (†) < Din *medio-gr.* κουροπαλάτης, *idem*.

b. Etimonul *mediogrec* este urmat frecvent de traducerea în franceză, română sau latină, adeseori cu indicarea sursei din care a fost preluat: *arhondár* (Bis.) < Din *m.-grec.* ἀρχοντάρης, *idem.* СИАС, II, 636; *arhondărie* < Din *m.-grec.* ἀρχονταρεΐον. СИАС, II, 636; *azimít* (†) (Bis.) < Din *m.-grec.* ἄζυμίτης ‘sărbătoarea «paștei»’, a pâinii nedospite, la evrei; *chelefsí* (†) (Bis.) < Din *n-grec.* κελεύω – pentru înțeles, cf. *mediogrec.* κέλευσις ‘jussio sacra’, citat de Al. Philippide, *Viața rom.* IV, 17; *chinoníc* (Bis.) < Din *m.-grec.* κοινωνικόν, scil[icet = adică] ὄσμα s. τροπάριον, propriu ‘cântare (tropar) cântată în comun’. Cf. TDRG.; *condéi* – sensul I.1 (În general), sensul I.6 (Vechi), sensul II.1 (Plut.), sensul IV.1, 2, 3 (†) < Din *m.-gr.* κονδύλιο(ν) ‘plume; écrit; crayon d’ardoise; article, somme’.

c. Etimonul *mediogrec*, urmat frecvent de traducerea (în franceză sau în română) și de indicarea sursei din care a fost preluat, este însoțit de comentarii, uneori mai largi, cu informații clarificatoare de istoria limbii, care precizează calea pe care a pătruns cuvîntul *mediogrec* în limba română, circulația lui, perioada cînd a fost preluat, observații de lexicologie, semantică, fonetică etc.: *anátemă* < Din *m.-grec.* ἀνάθεμα, *idem*, introdus în limbă prin scrierile

bisericești, deci, în cea mai mare parte, prin mijlocire slavă: *áspru* (†) (Numism.) < Din m.-grec. ἄσπρον, idem (care e lat. *asper* ‘aspru’, în întrebuințarea *nummus asper* = ‘monetă nouă și deci *aspră*, fiindu-i părțile în relief netocite încă prin comerț’, deci propriu-zis un dublet al adj. *aspru*), intrat în limbă împreună cu introducerea obiectului în țară, înainte de căderea Constantinopolului. Se găsește menționat mai întâi într-un act slavonesc de la 1471, ap. HEM. 1882; *cărturár* – sensul I.1, 3 (†), sensul I.4 (Neobișnuit, numai în dicț.), sensul II (Transilv.) < Din m.-grec. χαρτουλάριος ‘arhivar, scriitor de documente’, (cu asimilarea lui *l* față de *r* următor sau precedent). Dezvoltarea formală și semantică se explică prin influența cuvântului *carte* (cf. bulg. *knižnikъ*, idem); *cort* – sensul 2 (Transilv.-de-sud, învechit) < Din m.-grec. κόρτη (idem) (iar acesta din lat. *cohors*, -*tem*, deci dublet al lui *curte*). E unul din puținii termeni militari de origine bizantină (vezi și Arvinte 2006: 104), pătrunși pînă în Ardeal. Din românește a fost împrumutat ung. *kortuj* ‘colibă de nuiele’ și *kort* ‘umbrelă’ și ‘șatră țigănească’. Vezi și *angará*, *arhondaríc*, *cúcură* s.v.

d. În situații mai rar întâlnite, este indicată etimologia mediogreacă pentru sensul cuvântului românesc într-o expresie: *a trage clapa* (s.v. *clapă*) – Cuvântul a intrat pe două căi în limbă: ca împrumut de la bulgari (*klapa*) și de la germani (*Klappe*). (În expresia *A trage clapa*, V. Bogrea, *Dacoromania* I, 236, credea că avem a face cu m.-grec. κλάπα, κλάπος ‘butuc, instrument în care se legau picioarele condamnaților’, n.-grec. κλάππα, ‘zăvor’, deci cu o expresie analogă cu *a trage cuiva butucul*).

e. Alături de etimonul mediogrec este indicat, prin diferite formulări, și intermediarul slavon sau slav, soluție ce reflectă concluziile lexicografilor privind influența mediogreacă prin intermediul slavonei: *afurisi* – sensul 1 (†) < Din m.-grec. ἀφορίζω (aor. ἀφόρισα), probabil prin mijlocire paleo-slavă: *afurisati*. Termen intrat în limbă prin cărțile bisericești; *aguridă* (Bot.) < Din medio-grec. ἀγουρίδα, cu același sens (poate prin mijlocire bulgară: *agurida*); *anátemă* < Din m.-grec. ἀνάθεμα, idem, introdus în limbă prin scrierile bisericești, deci, în cea mai mare parte, prin mijlocire slavă: paleosl. *anathema*, *anafema*; *antipát* (†) < Din m.-grec. ἀνθύπατος ‘proconsul’, probabil prin mijlocire paleoslavă; *cărămídă* (Zid.) < Din m. grec. κεραμίδα idem (poate prin mijlocirea paleosl. *keramida*, idem). Cf. c e r a m i c ă.

f. Alteori, alături de etimonul mediogrec este indicat un etimon slavon, în seria etimologiei multiple sau ca alternativă, specificându-se, uneori, și pronunția grecească a variantelor: *aghiásmă* < Din medio.-grec. ἀγίασμα, paleo-sl. *agiazma*. [Și: *aghiázmă*, și, cu pronunțare grecească: *aiásmă*, *aiázmă*; în Banat și: *iásmă*, ap. HEM. 502]; *april*, *aprilie* < Din paleosl. Aprilii și (Aprilii) sau din m.-grec. Ἀπρίλιος; *camiláfcă* (Biser.) < Din m.-grec. καμηλαῦκα, paleosl.

kamilavka, idem; *cómis* < Din m.-grec. κόμης (din lat. mediev. *comes stabuli*), paleosl. *komisŭ*.

g. Sînt precizate formele gramaticale ale cuvintelor mediogrecești din care a putut proveni cuvîntul în limba română: *agonisí* – sensul I (†) < Din medio.-grec. ἀγωνίζομαι (aor. ἀγώνισα), ‘a lupta’; *cómes* (†) – N. din lat. *comes*, *-itis* s. medio.-grec. κόμης, -ητος.

h. Etimonul mediogrec este indicat ca etimon indirect, fie pentru neologisme, fie pentru cuvinte mai vechi, dar și pentru variante: *apocrisiár* (Ist.) – (Cuvînt rar) – N. din lat. *apocrisarius* (< m.-grec. ἀποκρισιάριος ‘propriu, cel care dă sau duce răspuns’, din ἀπόκρισις ‘răspuns, însărcinare’); *arsenál* – N. din fran. (< ital. *arsenale* < grec.-bizant. ἀρσηνάλης < arab. *as-sinaa* ‘clădirea’); *barbár* – sensul I.1 (Despre națiuni) (La greci și apoi la romani) – N. din fran. (< lat. *barbarus*, *-a*, *-um* < grec. βάρβαρος, idem). Forma *varvar* din paleosl. *varŭvarŭ* (< m.-grec. βάρβαρος); *chilă*^[1] – sensul 2 (†) < Din turc. *kil(e)* (< m.-grec. κοῖλον ‘measure de blé ou de liquide’). ΣΙΟ.

β) Autorii DLR au admis foarte rar etimologii mediogrecești (bizantine), notate *m. gr.*, *m-gr.*, fie ca unic etimon, fie în seria etimologiei multiple, termenul mediogrec fiind uneori tradus, pentru a se preciza sensul originar. Din indicațiile privind circulația cuvîntului, registrul și domeniul, situate înaintea definiției, se poate constata că, din cele cîteva mediogrecisme înregistrate în DLR, unele prezintă o semantică destul de bogată, cu utilizări în domenii și stiluri diferite: *magnét* (Uneori învechit, în sintagma *piatră magnet*) < Din m. gr. μαγνήτης [λίθος]. Cf. germ. *Magnet*, rus. магнит; *maimúță* – sensul 2 (Familiar), sensul 3 (Argotic, mai ales la pl.), sensul 4 (Regional), sensul 5 (Regional) < Probabil din m.-gr. μάμοϋ, tc. *maymoun*; *măcár* – sensul I.1 (Învechit și regional...), sensul 3 (Învechit și popular), sensul 4 (Învechit și popular, în sintagme care au valoarea unor compuse) < Din m. gr. μακάρι ‘să dea Dumnezeu!, fie!’. Cf. bg. макар; *mărgăritár* – sensul I.1 (Adesea cu sens colectiv), sensul I.2 (Tehn.), sensul II (Bot.) < Din m. gr. μαργαρίταρι; *mărgărită* – sensul 1 (Popular), sensul 2 (Entom.; prin Munt.) < Din m. gr. μαργαρίτα; *unghie*² (Învechit) < Din m. gr. οὐγγία.

C. α) Cuvintele provenite în limba română din greaca veche (clasică), notate în DA prin abrevierile *grec.* și, rar, *v.-grec.*, *gr.*, apar în cîteva situații, nu întotdeauna clar distinctibile. Cîteodată indicațiile respective se referă la faptul că termenul respectiv provine din greacă, în oricare din ipostezele ei. Cuvîntul grecesc este dat adesea cu forma de bază și este tradus în română, franceză, latină sau germană, iar cuvintele compuse sînt analizate în elementele lor componente.

a. O primă serie de cuvinte considerate în DA ca provenind din greaca veche nu formează o clasă propriu-zisă omogenă sub aspectul etimologiei. Sînt termeni grecești pătrunși pe cale cultă⁷, de obicei prin traduceri, în diferitele etape din evoluția românei literare⁸, iar o seamă dintre ei sînt preluați, de fapt, din greaca clasică, bizantină ori din neogreacă. În acest caz, în afară de traducerea în limbile enumerate mai sus, etimonul este însoțit de forma care a stat la baza cuvîntului românesc și, uneori, și de explicații lexicologice, de istoria limbii etc., privitoare la statutul și evoluția cuvîntului în limba română. Informații de acest fel preced uneori definiția cuvîntului, în parantezele care indică, de obicei, uzul cuvintelor, iar în unele cazuri este precizat faptul că termenul respectiv este atestat într-o anumită scriere sau numai la un anumit autor. În această situație întîlnim mai ales termeni bisericești, mulți ieșiți din uz (de multă vreme). Se disting mai multe subclase din această categorie:

1) Cuvîntul este considerat neologism din greaca clasică, pătruns în diferitele etape ale limbii literare vechi, inclusiv în epoca fanariotă: *acrostih* (Poet.) – (atestare din MINEIUL 1776) < N. din grec. ἀκρόστιχος (= ἄκρος ‘din afară’; στίχος ‘vers, stih’); *antifarmac* (†) – (atestări în CANTEMIR, IST.) < N. din grec. ἀντιφάρμακον, idem; *antologhion* (†) – (atestat într-o scriere din anul 1705, din GCR I) – N. din grec. ἀνθολόγιον, idem; *apóstimă* – Cuvânt din epoca fanariotă, aproape ieșit din uz. – N. din grec. ἀπόστημα; *aspîdă* (Rar) – (atestare în PANN) – N. din v.-grec. ἀσπίς, -ίδος ‘scut’ (sowohl der fast mannshobe Ovalschild, als der kleinere Rundschild); *catafract* (†) – (atestare în ȘINCAI, HR.) – N. din grec., κατάφρακτος (ἵππεύς), idem; *catihét* – (atestare în a. 1728, URICARIUL, VII) – N. din grec. κατηχητής, idem (la început ‘cel care, în timpurile primitive ale creștinismului, avea sarcina de a învăța pe alții dogmele religiei’); *chiclu* (†) (Grecism) – (atestare în ILIODOR a. 1773) < N. din grec. κύκλος, idem; *cris* (†) – (atestare la ȘINCAI, HR.) < N. din grec. κρίσις ‘interpretare’.

Termenii din această categorie prezintă în DA atestări din limba literară de după 1700. Unele etimologii necesită nuanțări și corijări. De pildă, despre un cuvînt ca *apóstimă*, considerat neologism din greaca clasică, se specifică, în același timp, că a pătruns în limbă în epoca fanariotă; sensul este ilustrat cu o comunicare făcută de *Brătescu-Voinești*. Prin urmare, mai aproape de realitate ar fi etimologia neogreacă, eventual pe lîngă cea din greacă veche, dacă în ediția a

⁷ Vorbind despre statutul împrumuturilor lexicale de acest fel, adică „elementele specifice limbii literare românești și care n-au pătruns și în graiul poporului din acea vreme”, G. Ivănescu (1980: 583) afirmă că „împrumuturile lexicale cele mai numeroase din această epocă [1550-1850] își au originea, cum e și firesc, în slava bisericească și literară. Dar, – specifică în continuare – începînd din secolul al XVII-lea, se fac și împrumuturi din latină și greacă și ele se vor înmulți în prima jumătate a secolului al XVIII-lea”.

⁸ Vezi periodizarea făcută de G. Ivănescu (1980).

doua a Dicționarului se vor descoperi atestări care susțin și această etimologie; ἀπόστημα se întâlnește în toate perioadele din istoria limbii grecești⁹. Aceeași situație și în cazul lui *antifármac*, care a circulat în limba greacă din antichitate și pînă astăzi¹⁰ și a putut fi împrumutat de Cantemir din greaca clasică, dar și din neogreacă, precum și a lui *antológhion*, în greaca clasică, cu forma ἀνθολόγιον și cu un sens apropiat celui din atestarea din 1705, înregistrat în GCR I¹¹. În schimb, cuvîntul *catafráct* a fost împrumutat de Șincai într-adevăr ca neologism din greaca clasică (nu și din neogreacă), κατάφρακτος circulînd în antichitate cu această formă și cu sensul prezentat în DA¹². *Aspídă*, însă, cu forma ἀσπίς, genitivul ἀσπίδος în greaca veche¹³ și bizantină, a putut fi cunoscut de Pann și din neogreacă, unde are chiar sensul folosit de acesta și forma de feminin ἀσπίδα¹⁴. La fel și *chíclu*, din ILIODOR (a. 1773), se întâlnește cu sensul ‘cerc’ în toate epocile limbii grecești.

2) Într-o altă situație, termenul este întâlnit numai în limba literară ca împrumut, despre care uneori se specifică, fie în paragraful etimologic, fie în cadrul articolului, faptul că este rar și, de aceea, nu este considerat ca făcînd parte din categoria mai largă a neologismelor: *ánghel* (†) (Bis.) – Cuvânt literar în scrierile vechi bisericești – (atestări din VARLAAM, C., BIBLIA 1688) < Din grec. ἄγγελος; *asélghie* (†) (Cuvânt literar rar) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) < Din grec. ἀσέλγεια, idem; *áv(v)a* (†) (Biser.) (Rar) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) – Împrumut literar din grec. ἀββῶς ‘abate’; *avvád* (†) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) – Împrumut literar din grec. ἀββάδιον, idem.

3) O altă subclasă este cea a cuvintelor cu atestare unică: *catáresis* (†) – (Numai la ȘINCAI, HR.) – N. din grec. κατάρρευσις ‘năruire, cădere’; *chinologhíe* (†) – (Grecism; atestat numai la DUMITRACHE) < Din grec. κοινολογία, idem; *chinoviárh* (†) – (Numai la DOSOFTEI) < Din grec. κοινοβιάρχης, idem. Cuvîntul *catáresis*, însă, din această serie, presupunîndu-se, probabil, că ar putea fi întâlnit și în alte scrieri, este considerat neologism.

4) Este indicat etimonul din greaca veche, fără alte comentarii, pentru cuvinte, unele împrumuturi intrate în limba literară începînd cu prima jumătate a secolului al XVII-lea (*álfa*), iar altele pe la sfîrșitul secolului al XIX-lea (*chéra*, *cheruvíc*), dintre care numai o parte au rămas în limbă: *álfa* – (atestări din N. TEST. (1648), NECULCE, LET. II) < Din grec. ἄλφα, idem; *axión* (Bis. ortod.) – (atestări în N. COSTIN, LET. II, R. GRECEANU, ap. CGR I) < Din grec. ἄξιόν ἐστιν ‘e vrednic’,

⁹ Vezi GHIOVANIS s.v. ἀπόστημα.

¹⁰ Vezi GHIOVANIS s.v. ἀντιφάρμακο.

¹¹ Vezi GHIOVANIS s.v. ἀνθολόγιο (forma din antichitate ἀνθολόγιον).

¹² Vezi GHIOVANIS s.v. κατάφρακτος (în greaca antică și bizantină κατάφρακτος, -ov).

¹³ Vezi și BAILLY s.v. ἀσπίς, -ίδος.

¹⁴ Vezi GHIOVANIS s.v. ἀσπίδα (în greaca antică și bizantină ἀσπίς).

începutul imnului religios; *catárgă*^[1] (†) (Mar.) – (Păstrat și în poezia populară) – (atestări în PRAV., M. COSTIN, LET. I) < Din grec. κάτεργον ‘galeră, pedeapsă’, trecut și la ruși (*katarga, katerga*), idem; *chéra* (Grecism) – (atestare în GHICA, S.) < Din grec. κυρά, idem; *cheruvíc* (Bis.) – (atestare în GHICA, S.) < Din gr. χειρουβικός (ὄμιος), idem. Vezi și *aghiós, anárh, arhidiaconíe, arhieríe, catára, cataróiu, cheléu, chidemoníe, chiriacodrómion, chiriárh, chiriarhíe, codránt, cuțovláh* s.v.

5) Indicațiile semantice, lexicologice etc. precizează de multe ori și modul în care s-a format cuvântul românesc dintr-un cuvânt vechi grecesc: *arhierăf* (†) (Bis.) – (atestare în DOSOFTEI, V. S.) – Format de Dosofoței, de-a dreptul după grec. ἀρχιερατεύω ‘devenir prélat’; *aromí*, sensul I.3 (†) – Legătura etimologică cu grec. ἄρωμα ‘aromă, mirodenie’ e foarte probabilă (cfr. *a tāmâia*, care, tot astfel, ca verb tranz., de la sensul propriu ‘a afuma pe cineva cu tāmâie, a da fum și miros de tāmâie înaintea cuiva’, a trecut la sensul fig. ‘a spune vorbe lingușitoare înaintea cuiva, despre el, a-l ameți cu lingușiri’; *chiparós* (Bot.) – (atestări în DOSOFTEI, V. S., BIBLIA 1688) < Din grec. κυπαρίσσι, κυπάρισσος, idem (cu sfârșitul modelat după cuvinte cu suf. -os); *chir* – (Învechit. Pe vremea influenței grecești [adică neogrecești], termen de politețe sau de respect, în clasele sociale suprapuse; astăzi, aproape numai când e vorba de greci sau cu o nuanță de familiaritate, de glumă, de ironie, de dispreț ori de batjocură, numai în legătură cu nume de persoane) – (atestare și în BIBLIA 1688) < Din grec. κύριος idem. Și în acest caz trebuie arătat că, de pildă, ἀρχιερατεύω a circulat în greaca ecleziastică¹⁵ și bizantină¹⁶ și că Dosofoței probabil l-a preluat din texte scrise în aceste perioade. Tot din texte scrise în aceleași perioade ale limbii grecești a fost împrumutat și ἀσκητής¹⁷, utilizat numai atunci cu sensul preluat în română și înregistrat în DA. Cuvântul *aromí*, cu mai multe atestări în literatura populară și în secolul al XIX-lea, a putut fi format după substantivul ἄρωμα¹⁸ și în perioada influenței neogrecești, la fel ca și *chir*, după cum arată indicațiile din paranteză.

b. Uneori, cuvântul vechi grecesc este menționat ca etimon indirect sau ca echivalentul originar al etimonului latin, francez, italian etc. de la baza cuvântului românesc, la anumite neologisme, cultisme vechi și noi, în epoca modernă, provenite din latină și din limbi romanice, precum franceza și italiana sau din germană, dar și ca etimon direct al acestora, în măsura în care cuvintele din

¹⁵ GHIOVANIS, s.v. ἀρχάγγελος, consideră ca aparținând acestei perioade și acestui registru al limbii grecești cuvinte din textele timpurii cele mai importante ale scriitorilor ecleziastici și din Sfânta Scriptură, cuprinse în perioada 323 î.H. – 400 d.H.; vezi p. 16.

¹⁶ Vezi GHIOVANIS, s.v. ἀρχιερατεύω.

¹⁷ Vezi GHIOVANIS, s.v. ἀσκητής.

¹⁸ Vezi GHIOVANIS, s.v. ἄρωμα, unde se indică faptul că acest cuvânt a circulat în greaca antică, medio- și neogreacă.

această categorie apar încă din epoca veche în scrierile cărturarilor cunoscători ai limbilor clasice. Etimonul este urmat, în general, de traducere, de precizări privind istoria limbii și de explicații referitoare la evoluția cuvântului în limba română. Indicațiile ce preced definiția conduc la concluziile că acești termeni sînt din domenii foarte variate, că au rămas în limbă, fiind folosiți și în româna actuală. Din această categorie, distingem următoarele subclase:

1) Este indicat etimonul vechi grecesc, în contextul specificat, pentru prefixoide analizate din perspectivă diacronică, lexicologică și semantică: *antropo-* – Element de compunere prin care se creează neologisme (substantive și adjective) care exprimă ceva ce se referă la ‘om’ (grec. ἄνθρωπος). Câteva se găsesc și la scriitorii vechi bisericești, care le luaseră de-a dreptul din grecește; cele mai multe însă sînt împrumuturi recente din franțuzește sau nemțește. În terminologia științifică specială se pot forma sau introduce și altele, afară de cele citate; *arhi-* – Prefixul *arhi-* exprimă ideea de superlativ sau de preeminență și e de origine grecească (ἀρχί, întrebuintat în compuse spre a arăta rangul cel mai de sus). În limba noastră a venit pe două căi: în timpurile mai vechi, prin scrierile bisericești (sau de-a dreptul de la greci sau, mai adese, prin mijlocire paleoslavă), iar în timpurile mai noi, prin împrumuturi neologice. Cuvintele cele vechi în care se află sînt numai substantive care exprimă o funcțiune sau o întocmire (de obicei bisericească). Cuvântul compus, luat astfel, în întregime, din grecește sau din slavonește, are sensul de cel mai înalt rang al funcțiunii sau al întocmirii respective; *auto-* – Prefix de origine grecească – pron. αὐτός, -ή, -όν ‘(el) însuși’, ‘(în sine, prin sine, de la sine) însuși’ (cu sens de opoziție față cu altceva sau altcineva sau de scoatere în relief) intrat în limba noastră prin neologisme din latinește sau din franțuzește (la scriitorii mai vechi și de-a dreptul din grecește, cu forma *avto-*) [...].

2) Este indicat termenul vechi grecesc pentru cuvinte atestate în două perioade diferite în limba română: ca etimon indirect sau ca echivalent pentru neologisme din latină, din limbile romanice, uneori posibil și din germană, împrumutate în perioada modernă a românei literare, dar și ca etimon direct al acestor cuvinte preluate de cărturarii din perioada veche. Cuvintele din această categorie s-au păstrat în limbă pînă astăzi. Prezența lor în vechea română literară este precizată fie în cadrul paragrafului etimologic, fie reiese din atestări: *ántrax*, sensul 1 (†) (Miner.), sensul 2 (Azi: (Med.) – (atestări din CANTEMIR, HR., IST.) < N., la cei vechi din grec. ἄνθραξ, cu același sens; azi din fran.; *armoníe*, sensul I.1 (†), sensul II (Muzică) – N., la scriitorii vechi (Dosoței) din grec. ἁρμονία ‘încheietură, adaptare (a unui lucru la altul), armonie’ sau din lat. *harmonia* (Cantemir). La scriitorii mai noi, din fran. sau din ital. *armonia*, idem; *cameleón* (Zool.) – N. din fran. (lat. *c(h)amaeleon* < grec. χαμαιλέων, propriu ‘leu care se târăște pe pământ’. – [Și: (direct din grec.) *hameleon*. CANTEMIR, IST.]; *catalóg*, sensul 2 (Med.) – (atestare în CANTEMIR, IST.) – Intrat în limba veche, din grec.

κατόλογος ‘numărare, numărătoare’, iar, în limba mai nouă, ca neologism, din fr.; *clímă* (Geogr.) – N. din lat. *clima*, *-atis* (< gr. κλίμα, -ατος) și din germ. *Klima*, idem. [Și (la Cantemir după lat. s. grec., azi după fr.): *climát* [...]. CANTEMIR, HR.]; *cométă* (Astr.) – (atestare în MOXA, LET. I) – N. intrat în limba română pe diferite căi: lat. *cometa*, grec. κομήτης (propriu ‘stea cu coamă’, cu plete lungi, cu chică), fr. *comète*. Vezi și *antipatie*, *apoftégmă*, *apostát*, *apostrofé*, *astrológ*, *astrologie*, *astronóm*, *cataráctă*, *catecúmen*, *categorie*¹, *catehísm*, *católic*, *centáur*, *céntru*, *chirúrg*, *comedie*, *cor*, *coriféu*, *crístál*, *crotál* s.v.

c. Termenii din greaca clasică sînt indicați ca sursă indirectă pentru neologisme împrumutate, cel mai adesea, din franceză, dar și din latină în perioada modernă a românei literare. O parte a cuvintelor din această clasă nu prezintă atestări în DA (*afonie*, *alantoídă*, *apocópă*, *apocrif*, *apodóză*, *apostazie*, *cardiac*, *cariatídă*, *carotídă*, *cataléctic*, *catalepsie*, *catalíză*, *catétă*, *cínic*, *clínic*, *coroídă*), iar o parte sînt înregistrate începînd cu deceniul al șaptelea al secolului al XIX-lea sau, uneori, în primul deceniu al secolului al XX-lea. Însă un cuvînt precum *céntru* prezintă și atestări din epoca veche a românei literare, însă ca variante, pentru care, așa cum am arătat¹⁹, se precizează rostirea neogrecescă. Pentru un cuvînt ca *anticrésză* se precizează și proveniența neogreacă. Cuvintele din această categorie desemnează noțiuni din diferite domenii și au rămas pînă astăzi în terminologia domeniilor respective. Deosebim mai multe subclase ale acestei categorii:

1) Termenul din greaca clasică este prezentat ca echivalent al neologismului franțuzesc (uneori alături de altele – *clínic*) sau al cuvîntului adaptat după franceză (*cíclu*, *coroídă*, *crestomație*) din limba română. Uneori, este indicată forma lexicală (*antracít*) sau gramaticală (la substantive genitivul) pe baza căreia s-a format termenul din franceză: *afonie* (Med.) – N. din fran. (= grec. ἄφωνία); *antracít* (Miner.) – N. din fran. (derivat din gr. ἄνθραξ ‘cărbune’); *carotídă* (Anat.) – N. din fr. (gr. καρώτις, -ίδις); *cíclu* – N. după fr. (lat. *cyclus*, grec. κύκλος ‘cerc’); *clínic* (Med.) – N. din fr. (germ. *klinisch*, lat. *clinicus*, *-a*, *-um*, grec. κλινικός, din κλίνη ‘pat’); *crestomație* – N. după franc. (grec. χρηστομάθεια din χρηστός ‘util’, μαθεῖν ‘a învăța’). Vezi și *afonie*, *alantoídă*, *anticrésză*, *apodóză*, *catalíză*, *chist*, *coroídă* s.v.

2) Termenul vechi grecesc este dat ca etimon indirect al neologismului împrumutat din franceză sau latină sau adaptat după aceste limbi (*caústic*, *clepsídră*): *apodíctic* (Filos.) – N. din lat. *apodicticus*, *-a*, *-um* (< grec. ἀποδεικτικός, propriu ‘demonstrativ’, din ἀπό, cu indicație de depărtare și δεικνύω ‘arăt’); *cacofonie* – N. din fran. (< grec. κακοφωνία, din κακός ‘rău’ și φωνή ‘sunet’); *caligráf* – N. din fran. (< grec. καλλιγράφος, din κάλλος ‘frumusețe’ și γράφειν ‘a scrie’); *cardamínă* (Bot.) – N. din fr. (< gr.

¹⁹ Vezi II. A. α) k.

καρδομίνη); *caústic*, -ă – N. după fr. sau lat. *causticus* (< grec. καυστικός ‘care arde’, din καίειν ‘a arde’); *céntru*, sensul II.1 (Mecanică) – N. din lat. *centrum* (< grec. κέντρον, propriu ‘punct’); *clepsídră* – N. după fr. (< gr. κλεψύδρα idem); *cristaloíd* – N. din fr. (din gr. κρύσταλλος ‘cristal’ și εἶδος ‘formă’).

3) Termenul din greaca veche este dat (uneori pînă la cuvîntul de bază din familia acestuia) ca etimon indirect pentru termenul latin care a stat la baza neologismului francez împrumutat sau adaptat (*cínic*) în română: *análog*, -oágă – N. din fran. (lat. *analogus*, -a, -um < grec. ἀνάλογος, din ἀνά ‘după’ și λόγος ‘rațiune’); *apocríf* – N. din fran. (= lat. *apocryphus*, -a, -um < grec. ἀπόκρυφος ‘ascuns’, din ἀποκρύπτειν ‘a ascunde’); *cataléctic* (Prosod.) – N. din fr. (din lat. *catalecticus*, din grec. καταληκτικός, derivat din καταλήγειν ‘a se sfârși’); *cínic*, sensul I (Filos.) – N. după fr. (lat. *cynicus*, idem < gr. κυνικός). Vezi și *antagonísm*, *apocópă*, *apostazíe*, *cardíac*, *cataclísm*, *catalepsíe*, *catétă* s.v.

4) Termenul vechi grecesc este precizat (cu explicații pentru sensul de bază sau pentru forma originară) ca etimon indirect pentru cuvîntul din diferite limbi europene din care provine neologismul francez, preluat sau adaptat (*ciclón*) în română: *cariatídă* (Arhit.) – N. din fr. (ital. *cariatide* < lat. *caryatis*, -idis < grec. καρύατης, -ιδος, propriu ‘femei din Caryai’, oraș din Pelopones; *ciclón* – N. după fr. (din engl. *cyclone*, care e grec. κυκλῶν part. prez. al lui κυκλοῦν ‘a aduna învîrtind’).

d. Este dat ca etimon termenul din greaca veche care a putut pătrunde într-o fază de început, poate chiar în perioada de formare a limbii române. Indicarea etimonului vechi grecesc în acest context, confirmă concluziile din studiile de specialitate ulterioare cu privire la influența limbii grecești asupra latinei de la baza limbii române (vezi Ivănescu 1980: 165, 166, 173). În această situație, etimologia este constatată printr-o analiză largă, bazată pe elemente de istoria limbii, fonetică, semantică etc. din studiile lingvistice și pe valorificarea soluțiilor din alte surse lexicografice (românești sau străine). Cuvîntul este analizat în context balcanic, romanic etc., adesea cu referire la dialectele sud-dunărene.

1) O subclasă este cea în care etimonul din greaca clasică este socotit ca sigur: *amăgí*, sensul I (†) (atestat în VARLAAM, ap. HEM) < Din grec. μαγεύω, ‘ensorcelor, enchanter, charmer, duper, tromper’ (din μάγος, ‘mag, vrăjitor’), Hasdeu: *Etym. Magn. Rom.* 1008-1009, intrat în limba română înainte de prefacerea lui *g* în *ğ* (cfr. O. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* 200). Tot de la greci au primit cuvîntul și sicilienii: *ammagari*, ‘far inganno abbagliando la mente, affascinare, sorprendere con meraviglia, incantare’ (Traina, ap. HEM 1008) și sarzii *ammajare*, ‘ensorcelor’ (CDDE. No. 52). Cf. amăgeu; poate aici se încadrează și *amăgéu* (†) (atestat în VARLAAM, C.) – Presupune existența, în limba grecească, a unui derivat *μαγεύς, -έως (din μαγεύω, cfr. *amăgi*), cu sensul de ‘vrăjitor’; *ázim*, -ă, *ázimă*, sensul I (În cultul mozaic și în cel creștin), sensul II (În

limba comună), sensul II.3 (În Transilv.) – E grec. ἄζυμος ‘nefermentat’ (din ἀ-privativ și ζύμη ‘aluat’, din ζέω ‘fierb’). Cuvântul e vechi și pare a fi intrat în limbă dimpreună cu cei dintâi termeni ai cultului creștin. În ceea ce privește etimologia lui *ázim*, -ă, *ázimă*, trebuie precizat că adjectivul ἄζυμος, -η, -ο a fost folosit în greaca ecleziastică și bizantină și ca substantiv, cu forma de neutru plural, ἄζυμοι²⁰, cu sensul I din DA și, deci, el a putut fi preluat ca atare în perioadele de început ale limbii române, iar în româna literară, și prin textele bisericești.

2. Termenul vechi grecesc este propus adesea alături de un etimon latin, pentru o serie de cuvinte din perioada de formare a limbii române: *áprig* – Toate etimologiile propuse până acum sânt neprobabile, atât din punct de vedere semasiologic, cât și formal. (Cea mai răspândită e: *apricus*, -a, -um ‘expus la soare’, LB, LM, CIHAC, HEM. – LM se gândeau și la *africus* (despre vânt), etimologie citată și de TDRG care propune și: **apricus* ‘sălbatec ca mistrețul (*aper*)’, iar Subák: *Archeografo Triestino*, XXX, III serie, vol. II, fasc. II, pag. 14: **apprex*, -icem ‘doritor de a avea ceva’, format din *apprecor* ‘rog’, ca *supplex* din *supplīco* etc.) Mai probabilă e următoarea etimologie: grec. ὄρπαξ ‘hrăpăreț, lacom’ se găsește la scriitorii latini sub forma *harpax*, -agem ‘an sich reissend, räuberisch’ (GEORGES). Dacă admitem că cuvântul acesta a existat și în graiul poporului roman, el trebuia să se pronunțe **arpege(m)* (cf. *aripă*, *cirăș*, *farmec* etc.), care, cu metateză, a dat românește *áprega*, apoi (ca *agere* > *ager*) *ápreg*. Dezvoltarea semantică a fost, în cazul acesta, cea arătată mai sus, plecând din sensul fundamental de ‘hrăpăreț, lacom’, iar forma *apric*, care se găsește la CORBEA și la DOSOFTEI (la acesta alături de *aprig* și la amândoi numai *la masculin*), arată aceeași pierdere deplină, nu numai parțială, a vocii în pronunțarea consonantelor fonice la sfârșitul cuvintelor, ca și în *fraget* = *fraged*, *lânget* = *lânged* etc.; *argeá* – Etimologia necunoscută. Hasdeu, *Etym. Magn. Rom.* 1577-1580 îl derivă din grec. ὄρυλλα ‘casă subterană’ (în sec. III a. Chr.), ὄργελλα ‘cameră de scăldat’ (la vechii macedoneni), pe care le crede cuvinte greco-tracice. E de părere că *argeaua* noastră n-are a face nimica cu turc. (djagatai) *arĝa* ‘caisse, boîte’. (Sensul acesta însă ar putea fi cel fundamental. Din el s-ar explica, pe de o parte, înțelesul de sub III: ‘scheletul de lemn al unei clădiri’, pe de alta cel de sub I ‘bordei’, apoi, în special, ‘bordei sau clădire de lemn în care se țese’ și, în urmă, ‘război’ și ‘o parte a războiului’. Tot de la ‘cutie’ ajungem la sensul de ‘firidă’, apoi ‘boltitură’ și ‘deschizătură boltită, gârliciu’). Vezi și *címbru*, *cócă*.

3. Termenul vechi grecesc a fost preluat prin intermediul latinei: *broátec* (Zool., Mar.) < Din grec.-lat. *brotachus*, -um, idem. Cfr. MEYER-LÜBKE, R. W. nr.

²⁰ Vezi GHIOVANIS s.v. ἄζυμοι.

1331; *cămără*, sensurile I, II.1 (†), sensul II.2 (La oraș), sensul II.3 (La țară), sensul III. 1, 2, 3 (†) – Cuvântul acesta de origine greco-latină (grec. *καμάρα* ‘boltă’, lat. *camara, camera*) e răspândit în toate limbile romanice (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 1545), germanice, balcanice și slavice (cfr. BERNEKER, SL. WB. 555-556). Forma cuvântului românesc e mai apropiată de bulg. *kamára* ‘odaie, firdă în părete servind de dulap’ și de n.-grec. *καμάρα* ‘odaie’. Diferitele înțelesuri ale cuvântului românesc se regăsesc în alte limbi, cfr. medio-lat. *camera* ‘vistierie’, rus. *kamora* ‘Vorratskammer’, polon. *kómora* și ung. *kamara* ‘Speisekammer’, turc. *kamara* ‘Schiffskajüte’, etc.

4. Termenul vechi grecesc se află la baza unui etimon din latina populară: *ciútură*, sensul 1 (Transilv. și Ban.), sensul 3 (În Muntenia și la români din Iugoslavia), sensul 6 (Transilv.) – Din lat. pop. **cytola* (cu metateză din grec. *κότυλος κοτύλη* ‘Becher, Napf, Schale’, păstrat și la italieni: *ciotola*). Prin păstoria români cuvântul a fost răspândit la toate popoarele învecinate: alb. *çutura, çotre*, bulg. *çutura* ‘plocă, pisălog de lemn’, *çotra* (împrumutat de megleniți sub forma *çotră*), sârb. *çutura*, turc. *çotra, çotura*, slov. *çutora*, n.-grec. *τσιότρα*, ung. *csutura* cu sesul 6, rut. *çutora*. Pușcariu, *Etym. Wörtb.* 382. Cf. Meyer-Lübke, REW 2290, 4749, Berneker, SL. WB. 164, DR. III 194.

f. Etimonul grec clasic apare fie în seria etimologiei multiple, alături de un etimon slav(on), fie ca etimologie indirectă pentru acesta. Etimonul din greaca veche este însoțit, uneori, de traducere, de sursa din care a fost preluat și, de asemenea, de scurte observații de lexicologie, dialectologie și, în special, de istoria limbii, referitoare la calea prin care a pătruns cuvântul în limba română, care clarifică evoluția semantică a acestuia. Din notațiile plasate înaintea definiției reiese că cele mai multe cuvinte din această categorie sînt termeni bisericesti. Distingem mai multe subclase:

1) Etimonul slavon și cel grec sînt indicate în seria etimologiei multiple, în cazul cuvintelor care au intrat în română pe ambele căi: *arhânghel* (Bis.) – Cuvânt intrat în grai prin biserică: paleosl. *arhangelŭ*, grec. *ἀρχάγγελος*; *arhidiácon* (Bis.) < Din paleosl. *arhidijakonŭ*, grec. *ἀρχιδιάκονος*; *arhiepiscop* (Bis.) < Din paleosl. *arhiepiscopŭ*, grec. *ἀρχιεπίσκοπος*; *arhiepiscopie* (Bis.) < Din paleosl. *arhiepiskopija*, grec. *ἀρχιεπισκοπή* ‘archevêché’ și *ἀρχιεπισκοπεία* ‘arhiepiscopat’ sau formațiune românească din *arhiepiscop*, prin suf. abstr. loc. *-ie*; *arhieréu* (Bis.) < Din paleosl. *arhierěi*, grec. *ἀρχιερεύς*, idem. Se impun și aici anumite precizări și nuanțări. De pildă, termenul bisericesc *arhânghel*, a provenit din greaca veche ecleziastică. De asemenea, pentru *arhidiácon* atestarea din ÎNDREPTAREA LEGII, dar mai cu seamă semnificația indică faptul că acest

cuvânt nu a provenit din greaca clasică, ci din mediogreacă²¹. Aceeași este și situația cuvintelor *arhiepiscope*, *arhiepiscope* și *arhieréu*, cu circulație în greaca ecleziastică, mediogreacă și neogreacă²²; deci în vechea română literară – *arhiepiscope* atestat în CORESI, E., PRAVILA (1640) și DOC. (a.1794), iar *arhieréu*, în COD. VOR., BIBLIA 1688, PRAVILA 1652, N. COSTIN, LET. II ș.a. – au intrat prin scrieri din greaca ecleziastică sau din greaca bizantină și, foarte posibil, au fost întărite în perioada influenței neogrecești.

2) Termenul vechi grecesc este indicat ca etimologie indirectă pentru termenul paleoslav din care a provenit cuvântul românesc sau pentru unul din sensuri. În unele cazuri sînt indicate și echivalentele din limbile slave, provenite din cuvântul paleoslav, uneori și din albaneză: *aspîdă*^[1] < Din paleosl. *aspida*, idem (< gr. ἀσπίδα ‘Schild–viper, Natter’). Cuvântul a intrat în grai prin scrierile bisericești și (în Mold.) a devenit pe alocuri atât de popular, încât a primit chiar forma dialect. *așchidă*; *catapeteásmă* (Bis.), sensul 1 (†) < Din paleosl. *katapetazma* ‘velum’ (< grec. καταπέτασμα ‘rideau’). СИНАС, II, 644; *catavásie* (Bis.) < Din paleosl. *katavásije* < grec. κατάβασις ‘scoborâre’; *chinovie* (Bis.) < Din slav. *kinovija*, *kinovije*, idem (din grec. κοινόβιον < κοινός ‘comun’, ‘laolaltă’ și βίος ‘viață’). Cf. СИНАС, II, 647; *chívot*, sensul 1 (†), sensul 2 (†) (În Biblie), sensul 5 (Numai la Cantemir) (†) < Din paleosl. *kivotъ* (< grec. κιβωτός), idem; *cler* (Bis.) – Cuvânt literar pătruns în limba veche din slavona bisericească (*cliros* < *klirosŭ* < grec. κληρος), apoi din limba neogreacă (*clir* < κληρος, cf. sârb. *klir*, rus. *klirŭ*). De pe la începutul secolului al XIX-lea începe să fie înlocuit prin forma actuală, *cler*, care e forma latină (*clerus*) a cuvântului grecesc, pătrunsă la noi, probabil mai târziu în Transilvania, prin catolicii germani (*Klerus*). Vezi și *cámătă*, *cămîlă*, *chédru*, *chîlă*^[2], *chîlie*, *chimvâl*, *condác*, *cópie*^[3], *cositór*, *ctítor* s.v. Unele cuvinte precum *catapeteásmă* sau sensul biblic al cuvântului *chívot*, au pătruns în slavonă din greaca ecleziastică²³, iar *chinovie* a putut fi preluat numai din greaca bizantină²⁴, și nu din greaca clasică. La fel, *catavásie* a intrat din mediogreacă, iar etimonul corect, cu semnificația din DA, este medio- și neogrecul καταβάσις²⁵, și nu κατάβασις. Etimonul grecesc indirect al cuvântului *cler*, intrat din slavonă în

²¹ GHIOVANIS indică circulația termenului ἀρχιδιάκονος (s.v.) în mediogreacă și în neogreacă.

²² Vezi GHIOVANIS, s.v. ἀρχιεπίσκοπος, ἀρχιεπισκοπή, ἀρχιερέας (forma pentru greaca veche și mediogreacă ἀρχιερεύς).

²³ Vezi GHIOVANIS s.v. κιβωτός, καταπέτασμα.

²⁴ Vezi GHIOVANIS s.v. κοινόβιο, care precizează că sensul bisericesc a circulat începînd cu greaca bizantină, cînd avea forma κοινόβιον.

²⁵ GHIOVANIS s.v. καταβάσις arată că acest cuvânt a circulat începînd din perioada mediogreacă; καταβάσις se întîlnește în mediogreacă și neogreacă și are sensul ‘irmos’, iar κατάβασις, întîlnit în toate epocile limbii grecești, înseamnă ‘coborîre’.

limba română veche nu este din greaca clasică, ci a fost preluat inițial din greaca ecleziastică²⁶ și din mediogreacă.

3) Este indicat termenul grec vechi care a stat la baza unei variante a cuvântului paleoslav din care a provenit cuvântul în limba română: *călúgăr* (Biser.) < Din paleosl. *kalugerŭ* (*kalogerŭ* < grec. καλόγερος, καλόγηρος, idem; *colívă* (Bis.) < Din paleosl. *koliva* (*kolivo* < grec. κόληβον, κόλυβα), idem. Trebuie precizat că slavonismele *kalugeru* și *koliva* ca și variantele lor *kalogerŭ* și *kolivo* nu provin din greaca veche, ci au putut fi împrumutate începând abia din greaca bizantină, după καλόγερος și καλόγηρος²⁷, respectiv κόλυβα (τα) (cu formă de neutru plural), preluat din greaca ecleziastică și bizantină²⁸.

4) Etimonul din greaca veche este prezentat ca echivalent, pe lângă termenul slavon: *acátist* (Teol.) < Din paleosl. *akáthistŭ* (= gr. ἀκάθιστος ὕμνος sau κανών); *canón* (Bis.), sensul 3 (Muz.) < Din paleosl. *kanonŭ* (grec. κανών), idem; *casía* (†) (Neologism împrumutat de primii traducători ai *Psaltirii*) < Din paleosl. *kasia* (grec. κασία), idem; *catísmă* (Biser.) < Din paleosl. *kathisma* (grec. κάθισμα) idem; *chesár[iu]*, sensul 1 (Termen literar; învechit), sensul 2 (†) (Literar), sensul 3 (†) (Numai termen literar) < Din slav. *kesari* (= gr. κῆσαρ), idem; *crin* < Din slav. (slav.-bis., bulg. sârb.) *krinŭ* (gr. κρίνον), idem. Unii termeni bisericești din această categorie, precum *canón* și *catísmă*, au provenit fie din greaca ecleziastică, fie din mediogreacă²⁹, fie din ambele. Pentru cuvinte precum *crin* și *cositór* sînt indicați și termenii din limbile slave, proveniți din același etimon paleoslav ca și cuvântul românesc.

5) Termenul din greaca clasică este dat ca posibil etimon direct atât pentru cuvântul românesc, cât și pentru cel slavon: *chelár* (Învechit), sensul 2 (†) < Din paleosl. *kelarŭ*, idem, sau, ca și acesta, direct din grec. κελλάρις, idem.

6) Este prezentat etimonul vechi grec din care a provenit cuvântul românesc și, pe lângă acesta, echivalentul slav(on): *análog*^[11] (Bis.) – (Cuvânt învechit) < grec. ἀναλόγιον, idem, bulg. *analogi*, rus. analogii; *corván* (†) (Bis.) – (Grecism bisericesc ieșit din uz) < Din grec. κορβανῶς (slav.-bis. *korvana* ‘thesaurus’); *cucúliu* (†) < Din grec. κουκούλιον (paleosl. *kukulŭ*), idem. Din această serie, termenul *corván* a intrat din greaca ecleziastică³⁰, *cucúliu* a putut pătrunde în

²⁶ Vezi GHIOVANIS s.v. κληρος.

²⁷ Vezi GHIOVANIS s.v. καλόγερος și καλόγηρος și cu forma καλόγερας.

²⁸ Vezi GHIOVANIS s.v. κόλυβα.

²⁹ Vezi GHIOVANIS s.v. κανόνας (cu forma κανών în greaca veche și bizantină) și κάθισμα s.v.

³⁰ Vezi GHIOVANIS s.v. κορβανῶς (greaca ecleziastică κορβανῶς).

română fie din același registru (religios) al limbii grecești, fie din mediogreacă³¹, ca și *análog* care, pe lângă aceste căi, a putut fi împrumutat și din neogreacă³².

7) Termenul din greaca veche este prezentat ca etimologie indirectă pentru termenul slavon din care a provenit cuvântul românesc, dar și ca etimon pentru o variantă a cuvântului intrat în limba română prin traduceri: *chit*⁴¹ (Zool.) < Din paleosl. *kitъ* (< grec. κῆτος) idem. Și: (din grec.) *chítos*. BIBLIA 1688, HERODOT.

g. Cuvântul din greaca clasică este indicat ca etimon indirect sau echivalent (*colíba*), în seria unei etimologii de acest tip, pentru cuvinte provenite din turcă, uneori reintrat în neogreacă (*afión*), sau dintr-o limbă slavă: *abanós* < turc. *abanos*, luat de la arabi, care îl au de la greci (ἔβενος), iar aceștia de la evrei (*eben* = ‘piatră’); *afión* < Din n.-grec. ἀφιόνι³³ (care-i luat din turc. *afyun*, iar acesta din grec. ὄπιον); *anasón* < Din turc. *anason* (< grec. ἄνισον); cfr. fr. *anason-rakisy* ‘eau de vie anisée.’ ȘIO; *calúp* < Din turc. (și bulg.) *kalup*, *kalyb*, idem (< grec. καλόπους, καλοπόδιον); *cheraché* < Din turc. *keraké* (< grec. κυριακή χλαμός ‘hlamidă domnească’) idem. ȘIO; *chímen* < Din slav. v.-bulg. *kymínŭ*, n.-bulg. *kimén*, v.-rus. *kiminŭ*, cf. turc. *kimún*, ung. *kömény*; la origine, din grec. κύμινον, iar acesta din limbile semite, cf. evreiescul *kammōn*; *colíba*, sensul 2 (†), (Mor.), sensul 3 (Astron.) < Din bulg. sau sârb. *koliba* (grec. καλύβη). Prin păstoriile români, cuvântul a fost dus la unguri (*kolyiba*, *koliba*), cehi, slovaci, poloni (*koliba*) și ruteni (*kolyba*, ‘colibă de ciobani’).

β) În DLR, etimoanele din greaca clasică sînt precedate de abrevierea *gr.* Analizînd cuvintele pentru care s-a propus această etimologie, se constată următoarele situații:

a. Etimonul vechi grec a fost notat acolo unde această etimologie vizează neologisme, de obicei, realități din antichitatea greacă, fapt specificat foarte succint, în aceeași manieră ca și indicațiile de circulație și periodizare a cuvintelor, prin intermediul parantezelor plasate înaintea definiției sau prin informațiile conținute în definiție.

1) Adesea, la aceste cultisme (recente sau din faze mai vechi ale românei literare), etimonul vechi grecesc apare în seria etimologiei multiple, ca atare sau cu trimitere (*misogín*), fără alte explicații: *démă* ‘circumscripție administrativă în Grecia antică’ < Din gr. δῆμος, fr. *dème*, engl. *deme*; *dioból* ‘monedă din vechea Atenă...’ < Din fr. *diobole*, gr. διώβολον; *dioscúri* (Mitol.) < Din gr. Διόσκουροι, fr. *Dioscures*; *dipsádă* (Livresc) ‘Viperă...’ < Din fr. *dipsade*, gr. διψάς; *dógmă* <

³¹ Vezi GHIOVANIS s.v. ΚΟΥΚΟΥΛΙΟ.

³² Vezi GHIOVANIS s.v. ἀναλόγιο (în greaca ecleziastică și în mediogreacă cu forma ἀναλογεῖτον, în neogreacă și cu forma ἀναλόγι).

³³ BABINIOTIS prezintă etimologia astfel: αφιόνι < împrumut reintrat din mgr. ἀφιόνιον < tc. *afyon* < gr. ὄπιον.

Din lat. *dogma*, gr. δόγμα. – *Dógmă* < ngr. δόγματα (pl. lui δόγμα); *lampadedromie* < Din gr. λαμπαδηδρομία, fr. *lampadedromies*; *lampadofór* (La vechii greci) < Din gr. λαμπαδοφόρος, fr. *lampadophore*; *lampadoforie* (La vechii greci) < Din fr. *lampadophorie*, gr. λαμπαδοφορία; *mirt* < Din gr. μύρτον, μύρτος, lat. *myrtus*, it. *mirto*, fr. *myrthe*, germ. *Myrte*; *misogín* < Din fr. *misogyne*, germ. *Misogyn*. Cf. gr. μισογύνης.

2) Termenul din greaca veche apare și ca etimon unic, uneori cu referire la o etimologie internă: *dadofór* (În Antichitate) < Din gr. δαδοφόρος; *dasie* (Ortografie; grecism învechit) < Din gr. δασεία; *deca*⁻¹ ‘Element de compunere care înseamnă ‘zece’ și servește la formarea unor substantive ca: *decar*, *decalitru*, *decametru* etc.’ < Din gr. δέκα; *délta* ‘a patra literă a alfabetului grecesc...’ < Din gr. δέλτα; *demárh* ‘conducător suprem al unei deme’ < Din gr. δήμαρχος; *demárhic* ‘care aparține demarhului...’ < Din gr. δημαρχικός; *demarhie* ‘funcția de demarh...’ < Din gr. δημαρχία; *demogherónfi* (Grecism) ‘Sfatul bătrânilor într-o municipalitate din Grecia antică’ < Din gr. δημογέρων; *demos* ‘denumire dată, în Grecia antică...’ < Din gr. δήμος; *mirodeá* – De la *mirodenie*, cu schimbare de suffix. Cf. gr. μυρωδιά. În cazul lui *mirodeá*, însă, cuvântul pare să fi circulat în limba greacă, începând cu perioada bizantină, cu sensul ‘miros plăcut, mireasmă’ sau (generalizat) ‘miros plăcut sau neplăcut’, iar în neogreacă, cu sensul apropiat, ‘parfum, miros’³⁴, și nu cu sensul ‘numele a două plante erbacee etc.’, pe care îl are cuvântul românesc.

b. Etimonul vechi grecesc este precizat pentru varianta provenită din greaca clasică, la cuvinte neologice cu etimologie multiplă, pătrunse în limba română în diferite faze: *decánic* (Învechit, rar) < *Decan* + suf. *-ic*. – *Dicánic* < gr. δικανικός; *démon*, sensul 1 (În concepția creștină), sensul 2 (Adesea în credințe și în superstiții populare), sensul 3 (Învechit), sensul 4 (În scrierile romanticilor), sensul 5 (Regional; în forma *dimon*), sensul 6 (Filos.; mai ales în forma *daimon*) < Din lat. *daemon*, fr. *démon*. – *Dáimon* < gr. δαίμων; *depózit*, sensul 3 (Geol.) < Din lat. *depositum*. Pentru unele sensuri, cf. fr. *dépôt*. – *Depóziton* < gr. δεπόσιτον³⁵; *mágic* < Din fr. *magique*. – *Mághic* < gr. μαγικός.

c. Etimonul vechi grecesc, singur sau în seria etimologiei multiple, este propus pentru cuvinte preluate în perioada veche și în prima perioadă a modernizării limbii române literare, în special pe cale livrescă, și care, ulterior, au ieșit din uz: *dafnofór* (Învechit, rar) < Din gr. δαφνοφόρος; *demót* (Învechit, rar) < Cf. gr. δημότης; *lampadíst* (La vechii greci); cuvântul este și „învechit, rar” – atestat în I. GOLESCU, C. și LM < Din fr. *lampadiste*, gr. λαμπαδιστής; *macrá* (Grecism

³⁴ Vezi GHIOVANIS s.v. μυρωδιά (în mediogreacă accentuat μυρωδιά).

³⁵ În dicționarele grecești pe care le-am consultat nu am găsit înregistrat acest cuvânt, care apare în DLR cu varianta *depoziton* în mai multe scrieri din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

învechit) < Împrumut savant din gr. μακρά; *maranată* (Învechit) < Din gr. μαρναθά ‘Domnul vine’; *milotáriu* (Învechit, rar) < Din v. sl. милотарь, gr. μηλωτόριον. Dar un cultism ca *demót*, atestat mai târziu (CONTEMPORANUL), a putut fi preluat din greaca veche, însă cuvinte precum *macrá* (a. 1784 CAT. MAN.), *maranată* (atestat în a. 1626 – I. BIANU, D. R., N. TEST. 1648, în a. 1779 – IORGA, S. D. XVII), *milotáriu* (în DOSOFTEI, ap. TDRG), poate și *dafnofór*, *lampadíst* (GOLESCU, C.) pot fi împrumuturi din greaca veche, însă și din mediogreacă sau din neogreacă³⁶. În ce privește statutul lui *macrá*, cu sensul ‘silabă lungă (în metrică)’, împrumutat în română și înregistrat în DLR (în a. 1784 în CAT. MAN.), se poate spune că acesta este un termen păstrat din limba greacă a Antichității pînă astăzi și, deci, este posibil să fie preluat și din neogreacă³⁷.

d. Etimonul din greacă veche este indicat pentru cuvinte cu etimologie multiplă și din slavonă sau din limbile slave. Uneori, ca în cazul cuvîntului *mărturie*, cu etimologie internă, se face trimitere: *mamón*, sensul I.1 (Învechit și regional), sensul II (Regional) < Din gr. Μαμωνάς, v. sl. мамона; *mánă*, sensul I.1 (Și în sintagmele *mană cerească*, *mana evreilor*, PANȚU, PL.), sensul 2 (Popular; și în sintagma *mana albinelor* CHEST. VI 19 supl.), sensul 3 (și în sintagma *mana florilor*) < Din v. sl. мана, gr. μάννα; *mándră*¹ (Regional) < Din gr. μάνδρα. Cf. bg. мандра, scr. *mandra*; *mărturie*, sensurile 1 și 3: (Învechit, în limbajul bisericesc), sensul 5 (Transilv. și Maram.), sensul 6 (Prin nord-estul Olt.; în

³⁶ Deși nu le-am găsit înregistrate în dicționarele grecești, μαρναθά și μηλωτόριον probabil că au existat și există (măcar regional) în limba greacă. Cuvîntul μηλωτή, din familia lexicală a lui μηλωτόριον, se întîlnește în toate epocile limbii grecești (vezi BAILLY, BABINIOTIS, GHIOVANIS) și a pătruns și în română (vezi DLR s.v. *maloteá*). Cu sensul ‘blană, piele de cojoc’, apropiat de semnificația lui *milotáriu*, apare (la f. 85^r, f. 85^v) în traducerea *Hronograf den începutul lumii*, realizată pe la jumătatea secolului al XVII-lea, aparținînd, conform argumentației Mioarei Dragomir, lui Nicolae Milescu Spătarul (vezi *Hronograf den începutul lumii*. (Ms. 3517). *Probleme de filologie*, Editura Trinitas, Iași, 2007). Foarte probabil, traducătorul cunoștea acest cuvînt, dar l-ar fi putut prelua și din cronograful lui Matheos Kigalas (p. 200^a). În această traducere întîlnim și celălalt termen, *maranată* în sintagma *anathema maranatha*, din contextul: *i-au afurisât și-i dăderă să fie anathema maranatha*, ca pre niște vrăjmași și afară den svânta beserecă (f. 315^v). Cuvîntul și sintagma ca atare nu apar în originalul grecesc al lui Kigalas (1650): τοὺς ὁποίους ἀναθεμάτισεν αὐτῆ ἡ Σύνοδος [τδ'] (p. 304) (= pe care i-a blestemat acest sinod). Prin urmare, alături de alți termeni din aceeași categorie, (*anathema*) *maranata* era cunoscut și folosit de traducător independent de textul grecesc (care continuă un text bizantin), ceea ce înseamnă că, fiind cunoscător de greacă clasică (și ecleziastică), Milescu putea ști acest cuvînt, care circula în limba neogreacă a vremii. Dar, cel mai probabil, îl va fi cunoscut din ambele ipostaze ale limbii grecești, mai ales că în limba greacă μαρναθά pare să fie un cultism, menținut pînă în perioada neogreacă.

³⁷ Vezi GHIOVANIS, s v. μακρός, -ά, -ό, sintagma μακρά φωνηέντα cu referire la vocalele η și ω, care sînt cantitativ lungi.

expr.), sensul 7 (învechit și regional; în loc. adv.) < *Martur* + suf. *-ie*. Cf. gr. μαρτορία, bg. мартория; *mărturisí*, sensul 1 (Învechit), iar sensul 6 (Bis.; popular) – Cf. slavonul *μαρτοϋρισати*, gr. ἐμαρτύρισα (aor. lui μαρτυρέω). Și în această situație pot fi aduse unele nuanțe sau chiar corijări. Un cuvânt ca *mamón* cu circulație în greaca veche ecleziastică³⁸, a rămas pînă astăzi în neogreacă³⁹ și, foarte probabil, a fost împrumutat în limba română din diferitele epoci ale limbii grecești, fiind atestat în TETRAEV. 1574, CORESI, EV., N. TEST. (1648), VARLAAM. C., (începutul sec. XVIII) MAG. IST. IV. La fel și *mána*⁴⁰, cu atestări în mai multe scrieri vechi, începînd cu PSALT., dar și în MINEIUL 1776. De asemenea, *máन्द्रă*¹, cu primele atestări în a. 1787 – FURNICĂ, ap. PAPAĞAGI, C. L., BUDAI-DELEANU, LEX., este posibil să fie împrumutat din greaca veche, dar și din neogreacă⁴¹. Pentru etimoanele grecești din această categorie, în DLR este precizată, uneori, și forma gramaticală care a stat la baza cuvîntului românesc.

e. Etimonul vechi grecesc este propus, cel mai adesea prin trimitere cu *cf.*, în cazul unor cuvinte vechi, din perioada de formare a limbii române, alături de etimonul latin, uneori și de cel albanez, dar și ca unic etimon, și este însoțit, în unele cazuri, de traducerea în românește și de forma care stă la baza cuvîntului din limba română. În evoluția lor semantică, în afara semnificațiilor curente actuale, aceste cuvinte prezintă și sensuri care au circulat numai într-o fază mai veche a limbii, precum și sensuri folosite doar în registrul popular: *mártor*, *-ă* (Rar la f.), sensul 1 (Învechit) < Din lat. *martyr*. Cf. gr. μάρτυς, -υρος; *mălúrá*, sensul 3 (Cu sens colectiv), sensul 4 (Popular), sensul 5 (Prin nord-estul Olt.; cu sens colectiv) < Cf. gr. μέληρι; *mărgărit*, sensul I (Învechit și popular), sensul II (Bot.), sensul II.1 (Popular), sensul II.2 (Regional), sensul III (Entom.; prin Munt.) < Din gr. μαργαρίτης. Cf. lat. *margaritum*; *mătrăgúnă* (Și în sintagmele...) – Cf. alb. *matërgonë*, gr. μανδραγόρας, lat. *mandragora*; *mîngîiá*, sensul I (Învechit), sensul II.2 (Învechit și regional) < Lat. **manganeare*. Cf. gr. μαγγανεύω '(eu) farmec, amăgesc'.

f. Sînt indicate și expresii din greaca veche, care constituie modelul după care s-a format un cuvînt românesc: *mulțumí*, sensul 1 (Transilv.; de obicei construit cu dativul; în forma *mulțămi*), sensul 4 (Învechit [...]), sensul 7 (Învechit și popular [...]), sensul 8 (Regional) < Din formula de urare (*la*) *mulți ani!*. Cf. gr. εἰς πολλά ἔτη.

³⁸ Vezi GHIOVANIS s.v. μαμμωνάς.

³⁹ Vezi BABIONIOTIS, s.v.

⁴⁰ În GHIOVANIS s.v. μάσσα, se specifică faptul că a circulat în greaca ecleziastică, mediogreacă și neogreacă.

⁴¹ Vezi GHIOVANIS s.v. μάντρα (în vechea greacă și în greaca bizantină, cu forma μάνδρα).

III. Influența grecească în limba română veche, în diferitele ei faze⁴², s-a manifestat atât prin termeni împrumutați din limba greacă – clasică, mediogreacă și neogreacă –, cât și prin preluarea sensului (semnificatului) ori a structurii (expresiei)⁴³ unor cuvinte grecești în lexicul românesc, adică prin calcuri lingvistice. Și acest fenomen se reflectă în *Dicționarul limbii române* al Academiei, frecvența menționării acestora fiind diferită în cele două serii.

α. În DA, aceste calcuri lingvistice, în special semantice sau de semnificat, este semnalată în maniere diferite:

a. Una din modalități este precizarea cuvântului grecesc calchiat între croșete, în formularea: „[Traduce pe grecescul...]”, plasată la finalul articolului. De exemplu, sub sensul 5 al articolului *amestecare*, este înregistrată cu statut de construcție lexicală stabilă, sintagma ieșită din uz, *amestecare de sânge*, cu sensul ‘incest’. Pentru limba literară veche, această sintagmă este considerată termen juridic, ilustrat cu un citat din PRAVILA MOLD. 117. O altă atestare, din MARIAN, NU. 63, precum și explicația ‘acesta e termenul poporal pentru căsătoria între rude’, indică preluarea acestei construcții la nivelul graiului popular. La finalul articolului este notată originea construcției: „[Traduce pe grecescul ἀίμομιξία]”. Echivalarea este realizată, de fapt, prin traducerea substantivului αἷμα ‘sânge’ și calchierea semantică a substantivului μίξις din compusul grecesc, care înseamnă ‘amestec, amestecare’, dar, în greaca veche, și ‘σαρκική μίξις, συνουσία’ (GHIOVANIS s.v.) ‘împreunare fizică’.

b. În alt caz, referirea la cuvântul grecesc calchiat este exprimată prin notația: „(traduce pe grec....)”, introdusă după definirea sensului. Sensul ieșit din uz al lexemului *asemăna*, din lat. *assimilare*⁴⁴ ‘II.3. (Despre vise) a tâlcui, a interpreta (prin comparație cu ceva)’ este identificat pe baza unui citat din BIBLIA (1688): *Vis am văzut și cine să-l aseamene nu iaste* (‘j’ai songé un songe, et il n’y a personne qui l’explique’). Raportul cu textul grecesc este exprimat după definiția sensului respectiv, prin notația „(traduce pe grec. συγκρίνω)”. De fapt acest sens al verbului românesc a luat ființă prin calchierea semantică a lui συγκρίνω, care în limba greacă (și neogreacă) are semnificația ‘a compara, a face comparație, a

⁴² Vezi periodizarea românei literare făcută de G. Ivănescu (1944-1945: 21-36), în funcție de influența neogreacă în limba română din Principate și de cea maghiară, latină și germană în Ardeal.

⁴³ Pentru introducerea în terminologia lingvistică, cu o argumentație judicioasă, a termenilor *calc de expresie* și *calc de semnificat* pentru termenii încetățeniți *calc de structură*, respectiv *calc semantic*, vezi Munteanu 2008, în special subcapitolele *Calcul lexical de semnificat* și *Calcul lexical de expresie*.

⁴⁴ Explicația etimologică dată în DA este mai amplă: „Din lat. *assimilare*, idem (cf. v.-ital. *assembiare*, n.-ital. *assembrare*, v.-prov. *assembler*, fr. *assembler*, span. *asemlar*), devenit **asemăra* și, prin asimilarea lui *r* de către nazala premergătoare: *asemăna*. Cf. dubletul *asimila* și derivatul nou *asemeni*.”

asemăna', dar în greaca veche ecleziastică a circulat și cu sensul 'ερμηνεύω, ἐξηγῶ' (GHIOVANIS s.v.) 'a interpreta, a explica'.

c. O altă modalitate este notarea cuvântului grecesc calchiat între paranteze: (grec...), după precizarea sursei pe baza căreia este analizat sensul. Astfel, cuvântul *amestecățiș*, cu sensul 'amestec', ieșit din uz, semnalat în BIBLIA (1688) după TDRG⁴⁵, este considerat un derivat format din abstractul verbal *amestecat*, cu sufixul *-iș*. Articolul nefiind ilustrat prin citate, echivalentul grecesc pe care îl traduce este dat după sursă: BIBLIA (1688) (grec. σύμμικτος), ap. TDRG 59. Desigur, *amestecățiș* este un calc de semnificat după σύμμικτος, care are sensul 'amestecat (în ceva); încurcat', iar în greaca veche '1. σύνθετος 2. ποικίλος, διάφορος' (GHIOVANIS s.v.) '1. complex, compus; 2. diferit, variat'. În acest context, adjectivul din *Septuaginta* desemnează varietatea lucrurilor strânse, nu faptul că ele sînt amestecate, și este utilizat cu valoare substantivală⁴⁶. În românește, ca și în textul grecesc, este tradus printr-un calc semantic redat printr-un substantiv, provenit din adjectivul (participial) *amestecat*, substantivat în textul românesc prin sufix.

d. Calcul după un termen grecesc este exprimat și printr-o explicație referitoare la circulația cuvântului în limba română literară, urmată de prezentarea cuvântului grecesc între paranteze și traducerea lui (în germană, de pildă). Astfel, sub un sens învechit al verbului *a arăta* se explică: „I.5. În textele vechi, traduse din grecește, se găsește și sensul 'a face pe cineva să fie ceva, a-l pune ceva, a-l institui', (grec. δείκνυμι = 'zeigen' și 'wozu machen'), propriu-zis (despre Dumnezeu) 'a expune, a înfățișa lumii pe cineva sub o formă oarecare'. Sensul este ilustrat cu citate din BIBLIA (1688)⁴⁷ și MINEIUL (1776), 199^{2/1}⁴⁸ și a rezultat dintr-un calc de semnificat al vechiului grecesc δείκνυμι, care are și sensul 'a arăta, a indica'.

⁴⁵ În TDRG³ este precizat locul unde apare acest cuvînt în BIBLIA (1688) și anume Ez[echiel] 27. [15]-16: „15. Fiii rodeanilor, neguțătorii tăi de la ostroave, au înmulțit neguțătoria cu dinți de elefandu, și celor ce să aducea înlăuntru le dai plățile tale. 16. Oamenii neguțătoriei tale, de mulțimea *amestecățișului* tău, în afec, zmirnă aleasă și împistrituri de la Tharsis și Ramoth și Hor au dat cumpărătura ta.”

⁴⁶ Adjectivul, folosit cu valoare de substantiv în pasajul respectiv din *Septuaginta*, este dificil de tradus și astăzi: Ἀνθρώπους ἐμπορίαν σου ἀπό πλήθους τοῦ συμμίκτου σου στακτῆν καὶ ποικίματα ἐκ Θαρσις καὶ Ραμοθ καὶ Χορχόρ ἔδωκαν τὴν ἀγοράν σου. În ANANIA: „15. Fiii lui Dedan erau neguțătorii tăi; din insule îți înmulțeau mărfurile, [chiar] dinți de elefant; și celor ce veneau în tine le dădeai prețuri de schimb, [chiar] oameni ca marfă din parte-ți, din mulțimea *adunăturilor* tale; mir de nard și broderii de Tars; de asemenea, Ramot și Horhor ți-au adus mărfuri în târg.”

⁴⁷ *Pre mine Domnul lui Israil... m-au arătat împărat lumii.* BIBLIA (1688) („me constituit regem orbis terarum Dominus Israel”) ap. HEM. 1551.

⁴⁸ *Nu mă arăta fără de fiu!* MINEIUL (1776), 199^{2/1}.

e. Un alt mod de prezentare a calcurilor în DA este semnalarea cuvântului grecesc în cursul citatului, între paranteze, cu sau fără specificarea „grec.” O asemenea situație apare sub sensul V.1. al cuvântului *cap*, ‘Partea principală, esențială, cea mai bună, cea mai aleasă, mai mare, chintesență, frunte (III), floare (III 3.)’, ilustrat cu citate din BIBLIA (1688), 119, cf. 120, CANTEMIR, IST. 46, PRAVILA MOLD. 173. Indicația apare în citatul din BIBLIA (1688), 119: *În capul* (grec. κεφάλαιον) *prăzilor*. Acest sens a rezultat, în contextul respectiv, din calchierea semantică a cuvântului grecesc κεφάλαιον, care ca substantiv are sensul ‘referitor la cap, care aparține capului’, iar ca adjectiv are sensul preluat prin calc semantic în acest context, ‘capital, principal’ (BAILLY).

În altă situație este notat, fără nici o precizare, cuvântul grecesc care a fost tradus în contextul respectiv. Astfel, sensul 2. al cuvântului *căpetenie* (învechit; sing. cu sens colectiv), cu semnificația ‘Cei mai de frunte, elită, frunte, floare, lamură’, este ilustrat cu două citate și o trimitere din BIBLIA (1688) 102, 96, cf. 115 și unul din CALENDARIU (1814) 28. Al doilea citat din BIBLIA (1688) 96 este întrerupt prin semnalarea cuvântului grecesc care stă la baza calcului semantic, fără nici o altă precizare: *Căpeteniia* (κεφάλαιον) *fiilor lui Caath Israil*. Ca și în situația anterioară, adjectivul grecesc κεφάλαιος are sensul ‘capital principal’, iar ca substantiv are sensul figurat precizat aici, ‘punctul principal, partea cea mai importantă a unei conduceri, cârmuirii etc.’, desemnat în contextul tradus prin cuvântul *căpetenie*.

β. În sistemul redactării cuvintelor din DLR, norma privind semnalarea calcurilor este diferită, simplificată cu mult, în formularea „calc după...” sau, rar, numai cu precizarea „după”, așezată înaintea sintagmelor și îmbinărilor expresive stabile cu statut de calc sau în paragraful etimologic, cu specificarea indicelui de la sensul calchiat. Majoritatea calcurilor înregistrate în DLR sînt cele după franceză, germană și slavonă⁴⁹. Influența grecească prin acest proces lingvistic

⁴⁹ Dintre exemplele de calcuri după cuvinte, sensuri, sintagme, compuse, expresii etc. din alte limbi, prezentăm cîteva: (Familiar; calc după fr. *larmes de crocodil*) *lacrimi de crocodil* (s.v. *lacrimă*); (Med.; învechit, rar; calc după fr. *fièvre de lait*) *febră* (sau *friguri*) *de lapte* (s.v. *lapte*); (Calc după fr. *se reposer, s’endormir, sur ses lauriers*) *a se culca* (sau *a dormi, a adormi, a se odihni*) *pe lauri* ori *pe laurii săi* (s.v. *laur*²); (Calc după fr. *voie lactée*) *calea lăptie* (sau) *lăpție* (s.v. *lăptiu*); *liber-cugetător* (calc după fr. *libre penseur*) (s.v. *liber*³); *liber schimb* (calc după fr. *libre échange*) (s.v. *liber*³); (Învechit în Transilv.) *liber baron* (calc după lat. med. *liber baro*) (s.v. *liber*³) *lăsător* – sensul II.3 (Prin nordul Dobr.; calc după rus. *спуск*); (Învechit, rar; calc după slavon. *законопрѣстѣпленикъ*) *lege-călcare*; (Învechit; calc după slavon. *законодавецъ*) *lege-dătător*; (Învechit, rar; calc după slavon. *законоучитель*) *lege-învățător*; *léneș* < Lene + suf. -eș. – sensul (3), calc după fr. *paresseux*; *leu*¹ < lat. *leo*, -nis – sensul II, calc după tc. *arslanlı*; *a-și lua libertatea să...* (ori *de a...*) (în formule de politețe; calc după fr. *prendre la liberté de...*)

este foarte puțin semnalată și se reflectă în termeni științifici preluați în această formă într-o fază de modernizare a limbii române literare vechi⁵⁰.

De exemplu, în structura articolului *lapeduce*, definit '(Anat.; învechit, rar; în sintagma) vase *lapeduce* = tip de vase limfaticе' și ilustrat printr-un citat din CORNEA, E. în paragraful etimologic este precizat astfel: „Calc după ngr. γαλακτοφόρος”, desemnând, în acest caz, un calc de structură.

Un alt exemplu din materialul studiat este *multúnghi*, cu precizarea „(Geom.; învechit)”, pentru care se propune etimologia „mult + unghi, după ngr. πολύγωνον, lat. *polygonum*”, de asemenea, un calc de structură sau de expresie.

IV. Întîlnim în limba română, uneori din epoca veche și pînă astăzi, o serie de structuri mai ample, cum sînt construcțiile idiomatice, pe care le regăsim și în neogreacă, iar în unele situații și în celelalte limbi balcanice sau romanice. Poate fi vorba de structuri ce reflectă conținuturi de gîndire universale, create din experiențe și realități general umane și, deci, acestea ar putea fi construcții independente în fiecare limbă, însă, în unele cazuri, acestea pot fi împrumutate pe cale directă sau livrescă. Pentru a ajunge la o opțiune în ce privește una din aceste două căi de apariție a unei construcții idiomatice într-o

(s.v. *libertate*); *a pune* (pe cineva) *în libertate* (calc după fr. *mettre en liberté*) (s.v. *libertate*); (Med.; învechit; calc după lat. *ligamentum*, fr. *ligament*) – sub sensul A. II. 1. s.v. *legătură*; (Învechit, rar; calc după germ. *Löwenthaler*; în sintagma) *taler leonin* (s.v. *leonin*¹, -ă); (Învechit; calc după fr. *lentille*) – sub sensul II.3 s.v. *linte*; (Învechit; calc după magh. *lakóhely*) *loc de locuit* (s.v. *locuit*¹); (Învechit; calc după magh. *lakóhely*) *loc lăcuitoriu* (s.v. *locuitor*, -oare); *a lua afară* (calc după magh. *kivesz*, germ. *ausnehmen*).

⁵⁰ G. Ivănescu (1980: 623-624) precizează că, în terminologia științifică și filozofică, împrumutul prin calc reprezintă o trăsătură a vechii române literare; dinamica societății spre modernizare, care a adus cu sine împrumutul neologismului, a determinat în cazul acestor terminologii, într-o primă etapă, trecerea de la o fază veche la una modernă a limbii române literare vechi și, apoi, o epocă nouă, de modernizare a limbii, caracterizată prin împrumut masiv: „O cercetare mai atentă a terminologiei științifice și filozofice românești din acel timp [1780 - 1830] ne duce și la concluzia că, pînă pe la 1830, foarte mulți termeni științifici și filozofici români sînt nu împrumuturi directe dintr-o limbă străină sau mai multe, ci calcuri lingvistice după aceste limbi străine (să se vadă pentru moment cele spuse de mine în articolul *Formarea terminologiei filozofice românești moderne*, publicat în *Contribuții la istoria limbii literare românești în secolul al XIX-lea*, București, 1956, p. 171-204). După 1830 aceste calcuri lingvistice, care adesea caracterizau și limba literară românească din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, pînă la 1780, au fost uitate, fiind înlocuite cu termeni de origine latină sau romanică, care s-au impus aproape toți în limba literară modernă [...]. Așadar, avem dreptul să spunem că, pînă pe la 1880, predomină și în cele din urmă se impune ca singura uzuală limba literară nouă. Cu 1780, începe nu limba literară nouă, ci o fază nouă a limbii literare vechi și modernizarea mai sensibilă a limbii literare vechi.”

anumită limbă este necesară o analiză specifică, de la situație la situație. Dar, chiar și așa, această diferență este dificil și, uneori, imposibil de făcut.

În DA se indică de multe ori analogia cu expresii și locuțiuni din alte limbi și, desigur, și din limba neogreacă. De exemplu pentru expresia (*se*) *crapă zorile* (s.v. *crăpa*), în paragraful etimologic este specificat astfel: „se poate asemana, pe de o parte, cu v. fr. *l'aube crieve* (CCDE. nr. 401), pe de altă parte cu bulg. *zora pukna*, n.-gr. ἔσκασεν ὁ αὐγερινός (PAPAHAGI, P. A. nr. 150)”. Astfel de analogii, aproape inexistente în DLR, s-ar putea face la multe expresii din Dicționarul Tezaur (seria veche și seria nouă), din care aici vom prezenta doar câteva exemple.

Expresia *parcă ar fi căzut din nori* (s.v. *nor*¹) ‘se zice despre o persoană străină de cele ce se petrec în jurul ei’, fără atestări în DLR, ar trebui raportată la expresii apropiate din alte limbi, din care a putut fi preluată în română, inclusiv din neogreacă: πέφτω από τα σύννεφα (BABINIOTIS s.v. πέφτω) literal ‘a cădea din nori’, cu sensul ‘a fi surprins în mod neplăcut, brusc; a fi dezamăgit (pentru că s-a întâmplat ceva neașteptat, de neimaginat)’.

În cazul expresiei *a-i cădea* (sau *a-i pica*, rar, *a i se muia* cuiva) *nasul* (s.v. *nas*) ‘a-și pierde mândria sau îndrăzneala, a rămâne rușinat, umilit’, cu atestări în PANN, P.V., ALECSANDRI, T. și ZANNE, P., corespondentul în neogreacă, de unde, foarte probabil, această construcție va fi fost adoptată, avînd în vedere și utilizările, este πέφτει η μύτη μου (BABINIOTIS s.v. πέφτω), literal ‘a-i cădea nasul’, cu semnificația ‘a-și pierde mîndria, aroganța’.

Expresia (*a spune*, *a făgădui*, *a visa*, *a crede*) *cai (verzi) pe păreți* (s.v. *cal*) cu sensul ‘lucruri fantastice, imposibile, fleacuri, gogoși’, cu atestări în GHICA, S., ALECSANDRI, T., CREANGĂ, P., ALEXICI, L.P., a putut fi împrumutată din alte limbi. În neogreacă, de unde pare să fi fost preluată inițial, poate chiar prin contact direct, și răspîndită ulterior în graiul popular, are forma (και) πράσινα άλογα (BABINIOTIS s.v. άλογο) (literal: ‘(și) cai verzi’) ‘minciuni; exagerări’.

Expresia *a cădea la pat* (s.v. *cădea*) ‘a te îmbolnăvi greu (încât trebuie să zaci)’, ilustrată prin citate din CREANGĂ, P. și ISPIRESCU, L., dar care se utilizează și astăzi, este posibil să fie o construcție a limbii române, dar se poate stabili o analogie și cu expresia din neogreacă (și nu numai), πέφτω στο κρεβάτι (στο στρώμα) (BABINIOTIS s.v. πέφτω), literal: ‘a cădea la pat (la așternut)’, cu sensul ‘a se îmbolnăvi și a sta la pat’.

Expresia *a fi în al șaptelea* (s. *în al nouălea cer*) ‘a sări în sus de bucurie’ (s.v. *cer*), fără atestări în DA, aflată sub sensul ‘a sări în sus, de bucurie’, este posibil să aibă la bază expresii din alte limbi, cum este cea din neogreacă, στον έβδομο ουρανό (BABINIOTIS s.v. ουρανό), literal ‘în al șaptelea cer’, cu același sens ‘într-o stare supremă de fericire’.

V. Analiza etimologiilor și informațiilor din *Dicționarul limbii române* al Academiei, referitoare la influența grecească în limba română, corelată cu demersul comparativ între modalitățile de prezentare a acestora în DA și DLR,

conduc spre concluzii care se concretizează într-o sistematizare a situațiilor în care se reflectă această influență prin termenii, calcurile, construcțiile idiomatice preluate din cele trei ipostaze ale limbii grecești și, apoi, în sugestii de optimizare a prezentării lexicografice în viitoarea ediție a Dicționarului, a cuvintelor provenite din grecește. Din situațiile sintetizate se poate constata, de asemenea, modul în care problemele teoretice ale influenței grecești se reflectă în Dicționarul Academiei, căci soluțiile din Dicționar aduc de multe ori un punct de vedere nuanțat, uneori nou, în problema complexă a influenței grecești în limba română. Așadar, studiile teoretice pot fi îmbunătățite în urma adoptării unor soluții oferite de Dicționarul Academiei.

Paragraful etimologic din seria nouă, DLR, chiar dacă se rezumă la notarea etimologiei într-o manieră poate excesiv de formalizată pentru specificul acestei lucrări lexicografice, concepută să reflecte lexicul cât mai complet și mai aproape de realitatea din toate perioadele limbii române, conține, la rândul lui, informații, sintetice, sigure, referitoare la acest domeniu. Noile ediții vor reevalua, desigur, și influența greacă, operînd emendările necesare.

Ar fi necesară, pentru o mai bună cunoaștere a istoriei cuvintelor și, în același timp, pentru o judicioasă reflectare a influenței grecești (dar nu numai) în Dicționarul tezaur, corectarea și identificarea calcurilor semantice sau de semnificat și de structură sau de expresie după termenii grecești, precum și a construcțiilor idiomatice din limba greacă aflate la baza celor românești, preluînd și sugestii de analiză lexicografică din seria veche a Dicționarului.

Analiza realizată aici, cu unele observații, nuanțări și sugestii, constituie o primă etapă dintr-un demers mai amplu, care va avea în vedere și o analiză critică a informațiilor privind influența greacă cuprinse în Dicționarul tezaur, cu noi propuneri, acolo unde va fi cazul, de regîndire a soluțiilor etimologice. O reevaluare a etimologiilor grecești în ediția a doua a *Dicționarului Academiei*, va ține seama, firește, de rezultatele cercetării acestei probleme din studiile de specialitate apărute între timp și va acorda o atenție mai mare căii pe care a putut fi preluat cuvîntul grecesc în limba română, precum și perioadei în care a fost împrumutat. Spre exemplu, selectînd cîteva situații tipice, se constată că în DLR, etimologia unui cuvînt precum *mătăse* < lat. *metaxa*. Cf. gr. μέταξα, μάταξα, ngr. μετᾶξι, ar reclama unele nuanțări prin explicații succinte. După cum demonstrează Vasile Arvinte, în *st. cit.*, invocînd și argumentele aduse de H. Mihăescu, în *op. cit.*, acest cuvînt provine, foarte probabil și din medio-greacă. Etimologia din neogreacă, precum și cea din greaca veche trebuie, de asemenea, indicate, pentru că lexemul a putut pătrunde și în aceste perioade, după cum arată sursele citate în definirea sensurilor, așa cum este și cazul termenului *arhistratég*, intrat în română prin influența greacă din toate etapele.

În multe cazuri, este propusă exclusiv etimologia neogreacă la cuvinte care au putut fi preluate din greaca antică pe cale livrescă, în special prin traduceri,

realizate de învățații care cunoșteau și limba greacă clasică, pe lângă neogreacă. Desigur, ca numeroase alte cuvinte prezentate aici, o seamă de termeni au putut pătrunde și în perioada influenței neogrecești, după cum arată atestările: *dactil* ‘picior de vers...’ < Din ngr. δάκτυλος, lat. *dactylus*, cu atestări din gramatici vechi; *decastil* ‘templu grecesc...’ < Din fr. *décastyle*. – *Decastil* < ngr. δεκάστυλος; înregistrat în dicționare și în FORM. CUV.; *diamétru* < Din ngr. διάμετρος, lat. *diameter*, fr. *diamètre*; *distih* ‘reunire de două versuri’ < Din it. *distico*, fr. *distique*. – *Distihon* < ngr. δίστιχον, atestat în scrierile ardelenilor EUSTATIEVICI, GR. RUM., MAIOR, S., F. AARON, I.; *dolón* ‘velă mică, pătrată, folosită în Antichitate...’ < Din ngr. δόλων, atestat în dicționare moderne; *lădan* ‘numele unor specii de arbuști...’ < Din ngr. λάδανον, lat. *ladanum*; *lagóp* ‘numele mai multor specii de păsări...’ < Din lat. *lagopus*, ngr. λαγώπους; *logică* ‘știință a demonstrației...’ < Din lat. *logica*. Cf. fr. *logique*, germ. *Logik*. – *Lóghică* < ngr. λογική, atestat în multe scrieri din secolele al XVII-lea și al XVIII-le; *sárdiu* ‘piatră semiprețioasă transparentă, de culoare brună’ < Din lat. *sardius* [lapis]. – *Sárdion* < ngr. σάρδιον, cu atestări din N. TEST., BIBLIA (1688); *terebint* ‘arbore rășinos...’ < Din ngr. τερέβινθος, fr. *terébinthe*, unica atestare în limba veche fiind din BIBLIA (1688); *visón* ‘(Învechit) țesătură fină de in...’ < Din ngr. βύσσον (acuz. lui βύσσος), slavonul БИССОНЪ, cu atestări din PALIA, N. TEST. (1648), BIBLIA (1688).

La elaborarea ediției a doua din DLR, în curs de desfășurare, se va relua, firește, studiul unor asemenea probleme, care să conducă la descoperirea originii și evoluției cuvintelor din limba română datorate influenței grecești. Cercetarea acestei teme presupune o abordare complexă și măcar minime cunoștințe de limbă greacă, care să asigure o corectă evaluare a situațiilor complicate, greu de soluționat întotdeauna.

Sigle

- F. AARON, I. = Florian Aaron, *Idee repede de istoria prințipatului Țării Românești*. Tomul I–III. București, în Tipografia lui I. Eliad, I: 1835; II: 1837; III: 1838.
- ALECSANDRI, T. = Vasile Alecsandri, *Opere complete*. Partea întâia: *Teatru*. Volumul I: *Canțonete comice, scenete și operete*; volumul II: *Vodeviluri*; volumul III: *Comedii*; volumul IV: *Drame*, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1875.
- ALEXICI, L.P. = Dr. G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, adunate de... Tomul I. Poesia tradițională, Budapesta, Editura Autorului, 1899.
- ANANIA = *Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediție jubiliară a Sfântului Sinod (...)*, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001.
- BABINIOTIS = Γεωργίου Δ. Μπαμπιμιώτη, *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998.
- BAILLY = A. Bailly, *Dictionnaire grec français*. Rédigé avec le concours de E. Egger, édition revue par L. Séchan et P. Chantraine, Paris, Hachette, 2000.

- BERNEKER, SL. WB. = Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908-1914.
- I. BIANU, D. R. = Ioan Bianu, *Documente românești reproduse după originale sau după fotografii*. Partea I. Epoca dinaintea de Matei Basarab (1632) și Vasile Lupu (1634). Tomu I, fasc. 1-2 (1576-1632), București, Inst. De Arte Grafice Carol Göbl, 1907.
- BIBLIA (1688) = *Biblia, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage toate*, care s-au tălmăcit dupre limba elinească, spre înțeleagerea limbii rumânești cu porunca prea bunului creștin și luminatului domn Ioan Șarban Cantacozino Basarab Voievod și cu îndemânarea dumnealui Costadin Brâncoveanul marele logofăt... Tipăritu-s-au... în scaunul Mitropoliei Bucureștilor... la anul 1688.
- BUDAI-DELEANU, LEX. = Ion Budai-Deleanu, *Lexicon românesc-nemțesc și nemțesc-românesc alcătuit de Ioan Budai, chesaro-crăiescul sfetnic la județul nemeșilor în Livău*. În patru tomuri.
- CALENDARIU (1814) = *Calendariu ce slujește pre 100 de ani, începând de la anul 1814 până în anul 1914*. Acum întâi românește alcătuit... La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, [1814].
- CANTEMIR, HR. = Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române... de Gr. C. Tocilescu. (Cu un portret și două facsimile), București, Inst. de arte grafice Carol Göbl, 1901.
- CANTEMIR, IST. = Operele principelui Dimitrie Cantemir. Tipărite de Societatea Academică Română. Tom.VI: *Istoria ieroglifică*. (Operă originală inedită scrisă în limba românească la 1704), București, 1883.
- CAT. MAN. = *Catalogul manuscriselor românești*. Edițiunea Academiei Române. [Tomul I] întocmit de Ioan Bianu, București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl. S-sor, Ioan St. Rasidescu, 1907; [Tomul III] întocmit de Ioan Bianu și R. Caracaș, București, Socec & C. Sfetea, 1913; [Tomul III] întocmit de Ioan Bianu și G. Nicolaiasa, Craiova, „Scrisul românesc” S.A., 1931; [Vol. IV], *Catalogul manuscriselor românești*, întocmit de G. Ștrempel, Fl. Moisil, L. Stoianovici, București, Editura Academiei, 1967.
- CDDE = I. A. Candrea [și] Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române, Elementele latine. (A–Putea)*. București, Socec, 1907–1914.
- CHEST. I-VIII = *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române. Chestionarul I-VIII* [Sub redacția lui Sextil Pușcariu]. (I. *Calul*. Cluj, „Ardealul”, 1922; II. *Casa*. Sibiu, „Dacia Traiană”, 1926; III. *Firul*. Cluj, „Ardealul”, 1929; IV. *Nume de loc și nume de persoane*. Cluj, „Ardealul”, 1930; V. *Stâna, păstoritul și prepararea laptelui*. Cluj, „Ardealul”, 1931; VI. *Stupăritul*. Cluj, „Ardealul”, 1933; VII. *Instrumente muzicale*. Cluj, „Cartea Românească”, 1935; VIII. *Mâncări și băuturi*. Cluj, „Ardealul”, 1937). Muzeul Limbei Române.
- CIHAC I, II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*. Vol. I. *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort A/M., Ludolphe St. Goar; Berlin, A. Asher; Bucarest, Socec, 1870, Vol. II. *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, Ludolphe St. Goar; Berlin, S. Calvary; București, Sotschek, 1879.
- CIORĂNESCU, D. ET. = Al. Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru Mehedinți și Magdalena Popescu Marin, București, Editura Saeculum I.O., 2001.

- COD. VOR. = *Codicele voronețean*, cu un vocabular și studiu asupra lui, de Ion al lui G. Sbiera, Cernăuț, 1885.
- CONTEMPORANUL = „Contemporanul”. Revistă literară și științifică. Redactori: V. G. Morțun și I. Nădejde, Iași, Anul I (1881) ș.u.
- CORESI, E. și EV. = Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Vol. I Textul. București, Atelierele grafice Socec et Comp., 1914.
- CORNEA, E. = Dionisie Piru Tesaleanul, *Encolpiul doctorilor sau medicina practică, cuprinzând 363 de boale numite elinește, italienește și românește, cunoștința patimelor, caracterul, cauzele (pricinel) și vindecarea sau cura lor, fiziologia și anatomia trupului omenesc, materia sau medicina vindecării, dietetica (paza), igiena (ținerea sănătății)*. Adunate din cărțile osebiților doctori (medici) de... Tipărită de a doua oară în Atena la anul 1840, iară acum tradusă pe românie și tipărită prin postelnicul D. Cornea. Tomul I-II. Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1849.
- M. COSTIN, N. COSTIN, NECULCE, LET. I, II = LET. I-II = Mihail Kogălniceanu, *Letopisițile Țării Moldovii*, publicate pentru întâiași dată de..., Iași, [La Cantora Foaiei Sătești și Institutul Albinei Românești], tomul I, 1825; tomul II, 1845, tomul III, 1846.
- CREANGĂ, P. = Ioan Creangă, *Scrierile lui...*, Vol. I: *Povești*. Iași, Tipolitografia H. Goldner, 1890.
- O. Densusianu, *Hist. d. l. langue roum.* = Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Paris, Ernest Leroux. Tome premier: *Les origines*, 1901. Tome II: *Le seizième siècle*, 1938.
- DOC. = document vechi.
- DOSOFTEL, V. S. = Mitropolitul Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților*. Iași, 1682.
- DR. I ș.u.= *Dacoromania*. Buletinul Muzeului limbii române condus de Sextil Pușcariu. Cluj, Anul I (1920–1921) ș. u.
- DUMITRACHE = Biv vel stol[nic] Dumitrache, *Istoria evenimentelor din Orient cu referință la principatele Moldova și Valahia din anii 1769–1774*, scrisă de... și editată, după copia lui Necolai Piteșteanul din anii 1782, de V.A.Urechia, București, Tipografia Academiei Române, 1889. Extras din *Analele Academiei Române*. Seria II. Tom. X. Memoriile Secțiunei istorice, p. 351 ș. u.
- EUSTATIEVICI, GR. RUM. = Dimitrie Eustatiev Brașoveanul, *Gramatica rumânească*, Brașov, 1757. [Manuscris; Bibl. Academiei Române, cota 583].
- FORM. CUV. = *Formarea cuvintelor în limba română*, Volumul I, București, Editura Academiei, 1970.
- GCR = M. Gaster, *Chrestomație română*. Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI–XIX), dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez de..., Vol. I: *Introducere, gramatică, texte (1550–1710)*. Vol. II: *Texte (1710–1830)*. *Dialectologie, literatură populară, glosar*. Leipzig–București, F. A. Brockhaus–Socec & Co., 1891.
- GEORGES = K. E. Georges, *Wörterbuch der lateinischen Wortformen*, Hanover Leipzig, 1910.
- GHICA, S. = Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*, Edițiune nouă, București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.
- GHIOVANIS = Χρήστος Γιοβάνης, Νέο λεξικό θησαυρός όλης της ελληνικής γλώσσας, Παγκόσμιος εκδοτικός οργανισμός, Αθήνα (f.a.).
- GOLESCU, C. = *Condica limbii românești*. Alcătuită dă dumnealui... (manuscris în șapte volume, circa 1832).

- GRECESCU, FL. = Doctorul D. Grecescu, *Conspectul florei României. Plantele vasculare indigene și cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic și geografic*, București, Tipografia „Dreptatea”, 1898.
- HEM și Hasdeu: *Etym. Magn. Rom.* = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*, Tomul I–III. București, Stabilimentul grafic Socec și Teclu, Tom I–II: 1887; tom III: 1893.
- HERODOT = *Herodot* (1645). Traducere românească publicată după manuscriptul găsit în mânăstirea Coșula de N. Iorga, Vălenii de Munte, Tip. „Neamul românesc”, 1909.
- HERODOT, I. = Herodot, *Istoriei*. Ediția îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu, *Prefață, studiu filologic, note, glosar* de Liviu Onu, *Indice* de Lucia Șapcaliu, București, Editura Minerva, 1984.
- LIODOR a. 1773 = *A lui Iliodor istorie ethiopică*. Cinci cărți. [Manuscris din 1772; Bibl. Academiei Române, cota 355].
- IORGA, S. D. I–XXI = N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. Vol. I–XXXI. București, Editura „Minerva”, 1901–1916.
- ISPIRESCU, L. = P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*. Adunate din gura poporului, București, Tipografia Academiei Române, 1892.
- ÎNDREPTAREA LEGII a. 1652, PRAV. (1652) = *Îndreptarea legii sau Pravila cea mare*, Târgoviște, 1652.
- LB = *Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat*, seu: *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est*, Budae, 1825.
- LEGRAND = *Bibliothèque grecque vulgaire*, ed. Émile Legrand, I–X, Paris, 1880–1913.
- LM = A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei romane*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborată ca proiect. București, Noua tipografie a laboratorilor români. Tomu I (A–H), 1871 [în realitate: 1873]; tomu II (colaboratori Iosef Hodoș și G. Barițiu: I–Z), 1876; tom. III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine înduioasă*, 1871 [în realitate: 1877].
- MAG. IST. I–IV = *Magazin istoric pentru Dacia*. Subt redacția lui A. Treb. Laurian și Nicol[ae] Bălcescu. Tom. I–V. București, Colegiul Național, 1845–1847.
- MAIOR, S. I, II = P. Maior, *Scrieri*. Vol. I–II. Ediție critică alcătuită de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1976.
- MARIAN, NU. = S. Fl. Marian, *Nunta la români*, Studiu istorico-etnografic comparativ. Edițiunea Academiei Române. București, Tipografia Carol Göbl, 1890.
- G. Meyer, *Alb. Wb.* sau *Alb. Wörtl.* = W. Meyer-Lübke, *Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache*, 2 vol., Strassburg, 1891–1892.
- MEYER-LÜBKE, R. W. sau R. WB. sau REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1911–1920.
- MINEIUL 1776 = Chir Chesarie, episcopul Râmnicului, *Mineiul*, luna lui octombrie, care s-au tipărit acum întâi rumânește... 1776.
- MOXA, LET. I = *Cronica lui Mihail Moxa. În Cuvente den bătrâni*, I, p. 337 ș. u.
- MURNU, GR. = George C. Murnu, *Studiu asupra elementului grec antefanariot în limba română*, București, Tipografia F. Göbl fii, 1894.
- NEC – POLIROM = *Septuaginta. Iezechiel, Suzana, Daniel, Bel și balaurul*, Volum coordonat de: Cristian Bădiliță, Francisca Băltăceanu, Monica Broșteanu, în colaborare

- cu Ioan-Florin Florescu. Traduceri de: Florica Berechet și Ioana Costa, vol. 6/II, București, Colegiul Noua Europă, Polirom, 2006.
- N. TEST. sau N. TEST. (1648) = *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao...* În cetatea Bălgradului, 1648.
- PALIA = *Palia d'Orăștie*. (1581–1582). I: *Préface et livre de la Genèse*, publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction par Mario Roques. Les premières traductions roumaines de l'Ancien Testament. Paris, Champion, 1925.
- PANN sau PANN P.V. = Anton Pann, *Culegere de proverburile sau Povestea vorbei*. De prin lume adunate și iarși la lume date. București, Tipografia lui Anton Pann. Partea I: 1852; Partea a II-a și a III-a: 1853.
- PANȚU, PL. = Zach. C. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român*. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice. Ediția a II-a. București, Editura Casa Școalelor, 1929.
- PAPAHAGI, C. L. = Tache Papahagi, *Contribuții lexicale*, București, Socec, 1939.
- PAPAHAGI, P. A. = T. Papahagi, *Cercetări în Munții Apuseni*, în „Grai și suflet”, II, 1925, p. 22 sqq.
- PĂCALĂ, M. R. = Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari*, Sibiu, Tiparul Tipografiei arhidiecezane, 1915.
- PHILIPPIDE, PRINC. = Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*, Volumul întâi. *Principii de istoria limbii*. Iași, Tipografia națională, 1894.
- PONTBRIANT = Raoul de Pontbriant, *Dicționar româno-frances*, București–Göttingen–Paris, 1862.
- PRAV. = *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu*, însoțită 1. de izvoarele sale, 2. de varianta sa muntenească întrupată în *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab, de S. G. Longinescu, 3. de tălmăcirea sa în franțuzește de A. Patrogeț. (Vol. I din *Legi vechi românești și izvoarele lor*). București, Editura Carol Göbl, 1912.
- PRAVILA MOLD. = *Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudeațe*, cu zisa și cu toată cheltuiala lui Vasilie Voivodul. Iași, 1646.
- PUȘCARIU, ETYM. WÖRTB. = Dr. Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I: Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*. Heidelberg, K. Winter, 1905.
- ȘIO = Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturei române*. I. *Introducerea*. II. *Vocabularul*. 1. *Vorbe populare*. 2. *Vorbe istorice*. București, Editura Socec, 1900.
- ȘINCAI, HR. = Georgie Șincai din Șinca, *Hronica românilor și a mai multor neamuri încât au fost ele așa de amestecate cu românii cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles*. Din mai multe mii de autori, în cursul de 34 ani culeasă. [Tom.] I–III. Iași, 1853–1854.
- TDRG. = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-Deutsches Wörterbuch*. [Band I–III]. Bukarest Staatsdruckerei, vol. I: 1903; vol. II: 1911; vol. III: 1924.
- TDRG³ = H. Tiktin, *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, vol. I: 2000; vol. II: 2003; vol. III: 2005.
- TETRAEV. 1574 = *La versione rumena del Vangelo di Matteo, tratta del Tetraevangelion del 1574* (ms. del Museo Britanico: Harley 6311 b), e publicata per la prima volta da M. Gaster, în „Archivio glotto-logico italiano”, vol. XII, p. 197-254; *Tetraevangelhelul diaconului Coresi din 1651*. [Corectat de I. Bianu], prelucrat de dr. M. Gaster, București, Imprimeriile Statului, 1929.

- URICARIUL = Theodor Codrescu, *Uricariul cuprinzetoriu de hrisoave, anaforale și alte acte din suta a XV– XIX, atingătoare de Moldova*. Sub redacțiunea dsale... Vol. I–XXV. Iași, 1852–1895.
- VARLAAM, C. = Varlaam, mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643)*, Ediție de J. Byck, București, Editura Fundațiilor, 1943.
- VLACHOS = Λεξικόν Ελληνογαλλικόν συντάχθεν υπο Αγγέλου Βλάχου, εκδοσις τρίτη διωρθωμένη και επηυξημένη, εν Αθηναίς, Παρα τω εκδοτη I. Ν. ΣΙΔΕΡΗ.
- ZANNE, P. I-X = Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, Vol. I-X [București], Editura Librăriei Socec, 1895-1912.

Bibliografie

- Arvinte, Vasile, *Influența greacă asupra limbii române (pe baza ALR). Împrumuturi directe din greaca bizantină*, în „Analele Universității «Alexandru Ioan Cuza»”, Iași, XII, (1966), fasc. 1, p. 1-27, republicat în vol. *Studii de istorie a limbii române*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2006, p. 96-117.
- Dragomir, Mioara, *Hronograf den începutul lumii (Ms. 3517). Probleme de filologie*, Editura Trinitas, Iași, 2007.
- Gáldi, L., *Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des Phanariotes*, Budapest, 1939.
- Iliescu, Maria, *Die Vielfältigkeit des „Adstrats”. Versuch einer Klassifizierung am Beispiel de extern Geschichte der rumänischen Sprache*, în vol. *Miscellanea romanica*, Editura Clusium & Scriptor, Cluj-Napoca, 2008, p. 469-486.
- Ivănescu, G., *Problemele capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»”, vol. XI-XII (1944 – 1945), Iași, 1948.
- Ivănescu, G., *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980.
- Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, Editura Academiei, București, 1966.
- Munteanu, Eugen, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, București, 2008.
- Murnu, G., *Studiu asupra elementului grec ante-fanariot în limba română*, F. Göbl fii, București, 1894.
- Rosetti, Al., Cazacu, B., Onu, L., *Istoria limbii române literare*, Editura Academiei, București, 1971.